

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Кафедра географії та геоекології

Методичні рекомендації до підсумкової атестації
для здобувачів I (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

(у формі державного кваліфікаційного екзамену)

КРОПИВНИЦЬКИЙ – 2021

УДК 913 (072)

3–85

Методичні рекомендації до підсумкової атестації для здобувачів I (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Географія)(у формі державного кваліфікаційного екзамену): для студ. галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність: 014 Середня освіта (Географія). Освітньо-професійних програм: Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота, Середня освіта (Географія та Історія), Середня освіта (Географія та Мова і література (англійська)) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Зарубіна А.В., Семенюк Л.Л., Мовчан С.В. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кропивницький, РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. – 56 с.

Укладачі:

Зарубіна А.В. – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри географії та геоекології ЦДПУ ім. В. Винниченка, м. Кропивницький;

Семенюк Л.Л. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та геоекології ЦДПУ ім. В. Винниченка, м. Кропивницький.

Мовчан С.В. – викладач кафедри географії та геоекології ЦДПУ ім. В. Винниченка, м. Кропивницький.

Рецензенти:

Онойко Ю.Ю. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та геоекології ЦДПУ ім. В. Винниченка, м. Кропивницький;

Трифоновна О.М. – доктор педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання ЦДПУ ім. В. Винниченка, м. Кропивницький.

**Рекомендовано до видання методичною радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 2 від «27» січня 2021 р.)**

Методичні рекомендації містять відповіді на питання студентів стосовно організації проходження підсумкової атестації у формі державного кваліфікаційного екзамену з дисциплін професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (Географія)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, освітньо-професійних програм: Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота, Середня освіта (Географія та Історія), Середня освіта (Географія та Мова і література (англійська)) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в ЦДПУ ім. В. Винниченка. Програма державного кваліфікаційного екзамену складається з теоретичної та практичної частин. Програма теоретичної частини атестації охоплює зміст курсів загального землезнавства та суміжних наук, регіональної економічної і соціальної географії, економічної і соціальної географії України, фізичної географії України, географії туризму, туристичного країнознавства, теорії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти. Зміст практичної частини екзамену складений відповідно до програм з методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи. Також зазначена структура екзаменаційних білетів, представлені зразки білетів, рекомендації з підготовки до атестації з географічних дисциплін та методики навчання географії, ознайомлення з якими надасть змогу здійснити самоконтроль студентам та перевірити свій рівень підготовки до атестації.

УДК 913 (072)

©Зарубіна А.В., 2021

© Семенюк Л.Л., 2021

© Мовчан С.В., 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ПІДСУМКОВА АТЕСТАЦІЯ	6
1.1. Особливості організації та проведення атестації здобувачів вищої освіти	6
1.2. Організація та проведення атестації здобувачів вищої освіти з використанням технічних засобів відеозв'язку та платформ дистанційного навчання.....	7
2. АТЕСТАЦІЯ У ПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ.....	9
3. ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДО ТЕОРЕТИЧНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ.....	16
3.1. Загальне землезнавство і суміжні науки.....	16
3.2. Геологія	17
3.3. Картографія з основами топографії	17
3.4. Географія материків і океанів	18
3.5. Фізична географія України.....	19
3.6. Економічна і соціальна географія України	20
3.7. Регіональна економічна і соціальна географія.....	24
3.8. Географія туризму.....	28
3.9. Туристичне країнознавство.....	29
3.10. Теорія та методика організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти.....	30
4. ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ.....	31
4.1. Методика навчання географії.....	31
4.2. Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти.....	33
5. СТРУКТУРА ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ.....	35
6. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ.....	37
7. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ.....	41
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42
ДОДАТКИ.....	51
Додаток А. Географічна номенклатура.....	51
Додаток Б. Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання практичної частини екзамену	54
Додаток В. Таблиця переведення шкали «СЗБ» в 100-бальну шкалу	55

ВСТУП

Атестація випускників–бакалаврів Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (далі – Університету) здійснюється відповідно до Закону України «Про вищу освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», стандартів вищої освіти, інших нормативних актів України з питань освіти, Статуту Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (затверджений наказом МОН України № 922 від 22.06.2017), Положення про організацію освітнього процесу в Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка на 2020-2021 навчальний рік, затвердженого вченою радою університету (протокол №2 від 31 серпня 2020 року) і Положення про атестацію здобувачів вищої освіти у Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, затвердженого вченою радою університету (№2 від 31 серпня 2020 року).

Підсумкова атестація випускників проводиться в Університеті за акредитованими напрямками та спеціальностями і завершується видачею диплома встановленого зразка про рівень освіти та кваліфікацію.

Атестація здобувачів вищої освіти є обов'язковим підсумковим етапом навчання студентів за кожним освітнім рівнем. До атестації допускаються студенти після завершення теоретичної і практичної частини навчання, які повністю засвоїли зміст навчального матеріалу, передбаченого освітньою програмою за певною спеціальністю та відповідним освітнім рівнем, і виконали всі вимоги навчального плану та освітньої програми.

Метою проведення атестації є встановлення фактичної відповідності рівня освітньої та кваліфікаційної підготовки випускника вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики певного напрямку підготовки (спеціальності).

Атестація проводиться у формі державного кваліфікаційного екзамену (комплексної перевірки знань студентів із певних дисциплін навчального плану спеціальності за певним рівнем вищої освіти в обсязі, відповідному чинним навчальним програмам). Термін проведення атестації визначається робочим навчальним планом. Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Наказ про допуск до державного кваліфікаційного екзамену видається ректором Університету не пізніше, ніж за 10 днів до атестації.

У інформаційно-методичних матеріалах до підготовки і складання атестації терміни вживаються у такому значенні:

екзаменаційна комісія (ЕК) – комісія, що створюється для проведення атестації випускників Університету;

атестація випускників – визначення фактичної відповідності рівня освітньої та кваліфікаційної підготовки випускника вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики відповідного напрямку підготовки (спеціальності) та вирішення питань щодо присвоєння випускникам відповідної кваліфікації та видачі диплома; комплексне кваліфікаційне завдання є підсумковою формою діагностики якості освіти та рівня професійної компетентності випускника як сукупність знань, умінь та навичок;

кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту;

компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

стейкхолдери – зацікавлені сторони, фізичні та юридичні особи, які мають легітимний інтерес у діяльності організації, тобто певною мірою залежать від неї або можуть впливати на її діяльність.

З метою розібратися у важливих питаннях стосовно проходження державної атестації створено даний збірник інформаційно-методичних матеріалів, який допоможе студентам випускного курсу в підготовці до атестації.

Програма державного кваліфікаційного екзамену складається з теоретичної та практичної частин. *Теоретична частина* охоплює зміст курсів: загальне землезнавство, регіональна економічна і соціальна географія, економічна і соціальна географія України, фізична географія України та дисциплін за спеціалізацією краєзнавчо-туристична робота – географія туризму, туристичне країнознавство, теорія та методика організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти. *Практична частина* екзамену представлена відповідно до програм з методики навчання географії та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи. Зазначена структура екзаменаційних білетів, представлені зразки білетів та приклади відповідей на них, а також рекомендації до підготовки до атестації з географічних дисциплін та методики навчання географії, ознайомлення з якими надасть змогу здійснити самоконтроль студентам та перевірити свій рівень підготовки до атестації.

Атестація студентів має здійснюватися на основі сформованого у 2014 р. проекту Стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (Географія) та «Положення про атестацію здобувачів вищої освіти у Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка» (від 31 серпня 2020 р.).

1. ПІДСУМКОВА АТЕСТАЦІЯ

1.1. Особливості організації та проведення атестації здобувачів вищої освіти

Атестація студентів (далі – Атестація) здійснюється Екзаменаційною комісією після завершення теоретичної та практичної частини навчання на кожному освітньому рівні.

Підсумкова атестація проводиться у вигляді Державного кваліфікаційного екзамену в усній формі.

ЕК створюється щороку як єдина для денної (стаціонарної), заочної форм навчання з кожної спеціальності. За наявності великої кількості випускників можливе створення декількох комісій з однієї спеціальності. За малої кількості випускників (30 та менше) може бути організована об'єднана комісія для споріднених спеціальностей.

Завданнями екзаменаційних комісій є:

- комплексна перевірка й оцінка теоретичної та практичної фахової підготовки студентів-випускників відповідного освітнього рівня вищої освіти;
- прийняття рішення щодо присвоєння випускникам відповідної кваліфікації та видачі диплома (диплома з відзнакою) з урахуванням рекомендації випускової(их) кафедри (кафедр);
- розробка пропозицій щодо подальшого поліпшення якості підготовки фахівців з відповідного напрямку підготовки/спеціальності.

Екзаменаційні комісії працюють у терміни, визначені графіком освітнього процесу Університету на поточний навчальний рік, що розробляється на основі навчальних планів напрямів підготовки/спеціальностей. До складу комісії входять голова і члени комісії. Одна і та ж особа може бути головою ЕК не більше, ніж три роки підряд. Персональний склад членів екзаменаційної комісії екзаменаторів затверджується наказом ректора Університету не пізніше, ніж за місяць до початку роботи ЕК.

До складу ЕК входять: ректор Університету або проректори з науково-педагогічної чи наукової роботи, декан факультету або його заступник, завідувачі кафедр, професори, доценти (викладачі) випускових кафедр, стейкхолдери. Також до роботи ЕК можуть залучатися зовнішні стейкхолдери.

Головою ЕК не може бути призначений ректор, проректор, декан, заступник декана, завідувач випускової кафедри, екзаменатор.

Кількісний склад членів ЕК складає 3-4 особи (в окремих випадках кількість членів ЕК може бути збільшена до 6 осіб за дозволом ректора).

Робота ЕК проводиться у терміни, передбачені навчальними планами закладу вищої освіти.

Розклад роботи ЕК, узгоджений з головою комісії, затверджується проректором з науково-педагогічної роботи на підставі подання декана факультету і доводиться до загального відома не пізніше, як за місяць до початку складання державних екзаменів.

При складанні розкладу державних кваліфікаційних екзаменів необхідно передбачити не менше 5 днів на підготовку випускників до наступного державного екзамену.

Студенти, які закінчують Університет, складають державні кваліфікаційні екзамени на відкритих засіданнях ЕК.

До складання державних екзаменів допускаються студенти, які виконали всі вимоги навчального плану. Списки студентів, допущених до складання державних екзаменів подаються в ЕК деканом факультету за підписом завідувача випускової кафедри (кафедр), як правило, за 10 днів до початку атестації.

1.2. Організація та проведення атестації здобувачів вищої освіти з використанням технічних засобів відеозв'язку та платформ дистанційного навчання

Атестація здобувачів вищої освіти проводиться відповідно до Тимчасового положення з використанням технічних засобів відеозв'язку.

Організація та проведення атестації із застосуванням інтернет-технологій та засобів телефонного зв'язку в дистанційному режимі застосовується в умовах, коли можливості фізичного відвідування закладів освіти здобувачами обмежені або відсутні, традиційні інструменти атестації здобувачів освіти не можуть бути застосовані з причин непереборної сили (природні катаклізми, заходи карантинного порядку та ін.).

Дистанційні технології навчання передбачають проведення атестації синхронно в часі. Дистанційна комунікація учасників освітнього процесу може здійснюватися через засоби комунікації: електронну пошту, месенджери (Viber, Telegram та інші), відеоконференції (Zoom, Skype та ін.) тощо. Проведення атестації із застосуванням дистанційних технологій навчання повинне відповідати наступним вимогам:

- авторизований доступ до інформаційно-комунікаційних інструментів організації дистанційного навчання;
- можливість визначення часу початку та завершення доступу, тривалості виконання завдань;
- об'єктивність критеріїв перевірки;
- варіативність завдань із використанням алгоритмів випадкового вибору екзаменаційного білету.

Загальна форма організації та проведення державного кваліфікаційного екзамену має бути наступною:

1. Заздалегідь до початку атестації секретар екзаменаційної комісії (можливо спільно зі старостою) створює або приєднується до вже наявних груп студентів, наприклад у Viber, Zoom, Moodle чи інших ресурсів Інтернету для зв'язку і вирішення всіх організаційних питань проведення державного кваліфікаційного екзамену. Секретар ЕК створює офіційну електронну адресу для розсилки екзаменаційних білетів та одержання електронних відповідей і повідомляє адресу всім учасникам оцінювання, пароль членам ЕК та екзаменаторам.

2. Методика проведення державного кваліфікаційного екзамену залежить від обраної форми.

У день проведення кваліфікаційного екзамену згідно розкладу Атестації члени ЕК:

- в режимі обраної відео конференції проводять ідентифікацію студентів;
- після реєстрації усіх членів ЕК та здобувачів вищої освіти на відповідному електронному ресурсі (Zoom, Skype Meeting тощо) та встановлення з ними відеозв'язку, інформують про процедуру дистанційного екзамену, доводять до їх відома підготовлені екзаменаційні завдання тощо.

Якщо екзамен проводиться з допомогою екзаменаційних білетів, то на початку екзамену (за 15 хвилин) секретар ЕК «скидає» у створену групу список студентів згідно академічного журналу.

Далі:

- згідно даного списку, студент отримує відповідного номеру білет;
- секретар ЕК контролює, щоб номери обраних білетів не повторювалися та співпадали з порядковим номером студента в затвердженому списку;
- після того, як всі студенти дізналися свої номери білетів, секретар ЕК з'ясовує, хто відсутній на екзамені і «скидає» pdf-файл білету студенту на його електронну адресу;
- час на підготовку відповіді (1 година) починає відраховуватися з моменту надсилання екзаменаційного білету;
- відразу по завершенню підготовки відповіді на білет студент чітко фотографує листок (всі сторінки) з відповіддю, завіреною підписом здобувача, себе з першою сторінкою листка відповіді і надсилає ці фото (доступними засобами) секретарю ЕК на заздалегідь позначену електронну адресу;
- секретар ЕК надсилає відповідні сторінки відповідей на електронні адреси викладачів з певного напрямку фаху.

3. Після отримання електронних відповідей студентів Голова та члени ЕК проводять сесію в Zoom (для пояснення відповідей, щоб задати додаткові питання, коротких відповідей на них).

4. За результатами одержаної електронної відповіді від студента та проведеної співбесіди виставляється бальна оцінка в екзаменаційній відомості.

5. По завершенню екзамену відомість відразу фотографується і пересилається секретарю деканату.

6. Результати складання державних екзаменів оголошуються студентам у цей же день не пізніше 3 годин після завершення екзамену та оформлення протоколів засідання Екзаменаційної комісії у форматі конференції в Zoom, яку організовує секретар ЕК.

У разі виникнення під час екзамену непередбачуваних обставин здобувач вищої освіти повинен негайно повідомити екзаменатора за допомогою визначеного каналу зв'язку (телефон, месенджер) з обов'язковою фото-або відеофіксацією стану виконання завдань та об'єктивних факторів, що перешкоджають його завершенню. За цих обставин можливість та час перескладання екзамену визначається деканатом в індивідуальному порядку.

Здобувачі освіти, які допущені до складання екзамену, але з об'єктивних причин не можуть взяти в ньому участь із використанням визначених закладом технічних засобів, мають надати деканату та екзаменаторам підтвердуючі матеріали до початку екзамену. В такому випадку комісією має бути запропоновано альтернативний варіант складання екзамену, який би забезпечував ідентифікацію особи здобувача вищої освіти, дотримання академічної доброчесності та можливість перевірки результатів навчання.

Одним з таких варіантів може бути написання здобувачем освіти екзаменаційного завдання від руки, його фотографування та надсилання екзаменаційній комісії засобами електронного зв'язку.

2. АТЕСТАЦІЯ У ПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ

1. Чи можливе створення у закладі вищої освіти кількох екзаменаційних комісій з одного напрямку підготовки (спеціальності)?

Як правило, у вищому закладі освіти створюється одна екзаменаційна комісія з кожного напрямку підготовки (спеціальності) незалежно від форм навчання. За наявності великої кількості випускників (більше 70 осіб) можливе створення декількох комісій з одного напрямку або однієї спеціальності.

2. Чи може бути створена єдина екзаменаційна комісія для кількох напрямків підготовки (спеціальностей)?

Така комісія може бути створена за малої кількості випускників, якщо ці напрямки підготовки (спеціальності) споріднені. За кількості випускників до 12 студентів з однієї спеціальності можлива організація об'єднаної комісії для споріднених спеціальностей.

3. Чи можна залучати до роботи в екзаменаційній комісії професорів, доцентів та інших викладачів, які не входять до її складу? Якими правами вони користуються?

До участі в роботі ЕК екзаменаторами можуть залучатися професори, доценти, старші викладачі інших кафедр, якщо в структурі державного екзамену є завдання, пов'язані з їх профілем, спеціалісти відповідних галузей економіки, науково-педагогічні працівники інших закладів вищої освіти, науково-дослідних інститутів (професори, доценти), – у цьому випадку вони користуються правами членів комісії.

Під час атестації можуть бути присутніми викладач дисципліни, із якої студенти складають державний екзамен.

4. Якими нормативними документами визначаються терміни роботи екзаменаційної комісії?

Екзаменаційні комісії працюють у терміни, визначені графіком освітнього процесу на поточний навчальний рік, що розробляється на основі навчальних планів напрямів підготовки/спеціальностей, затверджений наказом ректора Університету. Графік роботи ЕК затверджується ректором Університету і доводиться до загалу не пізніше, як за два місяці до початку атестації.

5. Яким документом визначається форма проведення атестації студентів?

Форма атестації студентів визначається освітньо-професійною програмою і відображається в навчальних планах. Дотримання визначених освітньо-професійною програмою форм підсумкової атестації є обов'язковим. Перелік та кількість дисциплін, що виносяться на державний екзамен за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, визначаються стандартами вищої освіти і навчальними планами відповідних напрямів підготовки/спеціальностей.

6. Які документи подаються екзаменаційній комісії перед початком екзаменів?

В екзаменаційну комісію перед початком державних екзаменів подаються наступні документи:

- від деканатів: накази, розпорядження, розклад атестації, списки студентів, допущених до складання атестації за відповідними підгрупами за підписом декана факультету, залікові книжки студентів-випускників, завірена деканом факультету зведена відомість про виконання студентами навчального плану й отримані ними оцінки з теоретичних дисциплін, курсових проектів (робіт), практик протягом усього терміну навчання, бланки протоколів засідань ЕК тощо. Якщо з певної

дисципліни було декілька семестрових екзаменів, до зведеної відомості заноситься середньозважена оцінка (відносно розподілу облікових кредитів за семестрами) із округленням її до найближчого цілого значення;

- від випускових кафедр: аркуші відповіді, програма державного екзамену, критерії оцінювання усних або письмових (тестових) відповідей студентів, варіанти правильних відповідей (для тестової форми), перелік наочного приладдя, матеріалів довідкового характеру, технічні та дидактичні засоби й лабораторне обладнання, що дозволені для використання студентами під час підготовки та відповідей на питання державного екзамену;
- від навчально-методичного відділу: витяг із наказу ректора про затвердження персонального складу ЕК на пряму підготовки (спеціальності);
- від відділу кадрів: витяг із наказу про допуск до атестації.

7. Що таке середня зважена оцінка? Як вона визначається при наявності кількох екзаменаційних оцінок з однієї навчальної дисципліни?

За наявності дисциплін, які вивчаються упродовж кількох семестрів, у зведену відомість про виконання навчального плану заноситься середньозважена оцінка (кількість балів) з округленням її до цілого значення, яку слід заносити і в додаток до диплома. Середньозважена оцінка (кількість балів) вводиться з метою більш точного визначення підсумкової оцінки з навчальної дисципліни, яка вивчалася протягом декількох семестрів. Середньозважена оцінка (кількість балів) визначається з урахуванням результатів усіх видів семестрового контролю (заліків та екзаменів) за формулою:

$$x = \frac{Q_1X_1 + Q_2X_2 + \dots + Q_nX_n}{Q_1 + Q_2 + \dots + Q_n}$$

де: X – середньозважена оцінка (кількість балів); Q_i – обсяг облікових кредитів, відведених на вивчення навчальної дисципліни протягом i -го семестру; X_i – підсумкова семестрова оцінка (кількість балів за результатами заліку чи екзамену) з дисципліни, яка вивчалася протягом i -го семестру.

8. Який порядок проведення атестації здобувачів вищої освіти?

Складання державного кваліфікаційного іспиту проводиться на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії за участі не менше половини її складу за обов'язкової присутності голови комісії.

9. За яких умов проводиться відкрите і закрите засідання екзаменаційної комісії?

Складання державного кваліфікаційного екзамену проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії.

Підсумкове рішення ЕК про оцінювання знань, умінь і навичок, виявлених студентами на державному екзамені, про присвоєння їм кваліфікації і видачу державних документів про освіту ухвалюється на закритому засіданні ЕК шляхом відкритого голосування звичайною більшістю голосів членів комісії. У випадку однакової кількості голосів, наявності спірних питань голос голови ЕК є вирішальним.

10. Ким розробляються завдання (екзаменаційні білети) для проведення державного кваліфікаційного екзамену та визначається методика його проведення?

До державного екзамену випускові кафедри готують:

– програму державного екзамену;

– наочне приладдя, зокрема технічні та дидактичні засоби, перелік довідкових матеріалів, передбачених для використання під час підготовки та відповіді на питання державного екзамену;

– комплекти екзаменаційних білетів у 2-х примірниках, які подаються до навчально-методичного відділу не пізніше, ніж за місяць до початку роботи ЕК.

Програма державного кваліфікаційного екзамену та метод його проведення (усно, письмово, тестування, зокрема комп'ютерне тощо) розробляються й ухвалюються відповідною випусковою кафедрою та затверджуються ректором Університету.

Студенти забезпечуються програмою державного кваліфікаційного екзамену не пізніше, ніж за півроку до проведення атестації. На основі програми державного екзамену випусковими кафедрами укладаються екзаменаційні білети. Екзаменаційні білети оформлюються та щорічно затверджуються на бланках установленої форми. Оптимальна кількість державних екзаменаційних білетів – 30. Як правило, кількість питань (завдань, вправ тощо) в екзаменаційному білеті – 3-4.

11. Як регламентується тривалість проведення державного кваліфікаційного екзамену і захисту кваліфікаційних робіт?

У разі проведення державного екзамену в усній формі тривалість відповіді на державному екзамені – до 20 хвилин, час на підготовку до відповіді – до 40 хвилин. Максимальна тривалість державного екзамену, який проводиться в усній формі, в академічних годин, у письмовій формі – 3 академічні години.

12. Які вимоги до студента під час складання державного кваліфікаційного екзамену?

Студенти-випускники повинні продемонструвати глибокі знання теоретичних основ із фахових дисциплін, педагогіки, психології і методики навчання дисципліни, виявити володіння педагогічними й методичними вміннями та науковим підходом до розв'язання практичних проблем навчання і виховання. Головною вимогою державного кваліфікаційного екзамену до рівня теоретичної підготовки студентів-випускників є ґрунтовне знання ними теоретичних основ фахових дисциплін, провідних концептуальних теорій навчання і виховання, усвідомлення ролі і значення психолого-педагогічних наук у майбутній професійній діяльності. Відповідь студента на державному екзамені повинна засвідчити повноту знань понятійно-термінологічного апарату з фахових дисциплін, педагогіки, психології та методики навчання дисципліни, нових підходів до трактування окремих понять, розуміння їх сутності, а також знання фактів, термінології, структур, принципів, законів, закономірностей, методів, засобів навчання і виховання. Студент-випускник демонструє здатність аналізувати і будувати реальний навчально-виховний процес, діапазон володіння вміннями й навичками операційного рівня, методичну грамотність, зокрема сформованість гностичних, конструктивно-планувальних, проектувальних і комунікативно-навчальних умінь.

13. Яка структура та зміст державного кваліфікаційного екзамену?

Державний кваліфікаційний екзамен складається з таких частин:

- теоретична (у формі виконання завдань з фаху);
- практична (виконання та захист кваліфікаційного завдання).

1 частина – Теоретична	Методика фаху кваліфікаційне завдання (30 завдань готує випускова кафедра) завдання з МНГ та МОКТР (або другої спеціальності)	2 частина – Практична	Педагогіка кваліфікаційне завдання (30 завдань готує кафедра педагогіки та освітнього менеджменту)	Психологія кваліфікаційне завдання з психології (30 завдань готує кафедра соціальної педагогіки та психології)
---------------------------	--	-----------------------	--	--

Теоретична складова. Складовою кваліфікаційного екзамену є розкриття питань, спрямованих на визначення рівня теоретичної підготовки з фахових географічних дисциплін та зі спеціалізації (або другої спеціальності).

Випускова кафедра обирає форму проведення цієї частини (білети, письмові завдання тощо).

Перша частина екзамену проводиться в один день та передбачає підготовку та усну відповідь студента на питання білетів.

Критерії оцінювання розробляються випусковими кафедрами (див. п.6).

Практична складова: виконання та захист кваліфікаційних завдань. Кваліфікаційні завдання, розроблені на основі чинних навчальних програм із педагогіки, основ педагогічної майстерності, психології та методики навчання дисциплін, мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки випускника до педагогічної діяльності. Об'єкти оцінювання: знання та компетенції з методики навчання фаху, спеціалізації/другої спеціальності, педагогіки, психології у межах вимог державних стандартів вищої освіти.

Структура екзаменаційного білета:

- 1 завдання з методики навчання фахових дисциплін;
- 1 завдання з методики спеціалізації/другої спеціальності
- 1 завдання з педагогіки;
- 1 завдання з психології.

Захист кваліфікаційного завдання відбувається за розкладом атестації перед державною екзаменаційною комісією. Випускник одержує кваліфікаційні завдання у день ДЕ.

I, II-ге кваліфікаційні завдання

Мета: визначення рівня сформованості професійної компетенції – здатності виконувати функції відповідного фахівця.

Випускнику необхідно захистити модель уроку, заняття, план проведення туристичного походу, краєзнавчої екскурсії, розв'язання ситуаційного завдання, тощо. Також:

- скласти стислий план-конспект заняття, враховуючи новітні досягнення методики, педагогіки, психології, алгоритм розв'язання завдання;
- обґрунтувати мету, тип заняття, структуру та етапи, наочність, ТЗН, очікувані результати.

Вимоги до кваліфікаційного завдання, що моделює діяльність учителя

Виконане кваліфікаційне завдання має містити:

–усне обґрунтування моделі навчального заняття, цілей і типу заняття з предмету (виховного заходу) у контексті сучасної методики навчання, вимог педагогіки, психології;

– обґрунтування етапів заняття, прийомів, засобів реалізації цілей і задач, вибір обладнання, використання засобів навчання;

–дотримання норм часу для висвітлення окремих складових завдання, логічність переходу від однієї частини до іншої;

– обґрунтування очікуваних результатів.

Критерії оцінювання:

–методична грамотність;

–рівень сформованості методичної, педагогічної, психологічної, фахової компетенцій;

–точність виконання завдання;

– коректність використання наочності (у тому числі ТЗН);

–здатність до обґрунтування методичних рішень;

–визначення очікуваних результатів.

Випускник повинен надати вичерпну відповідь на запитання і зауваження голови і членів ЕК.

III-тє кваліфікаційне завдання*. Випускник одержує 1 завдання з педагогіки, підготовлене кафедрою педагогіки та освітнього менеджменту.

IV-тє кваліфікаційне завдання*. Випускник одержує 1 завдання з психології, підготовлене кафедрою соціальної педагогіки та психології

14. Як оцінюються результати складання державного кваліфікаційного екзамену?

Загальні критерії оцінювання знань, умінь і навичок студента за результатами відповіді на питання та виконання практичних завдань державного екзаменаційного білета визначаються Університетом. На їх підставі кафедра затверджує критерії оцінювання відповідного державного екзамену (частини державного екзамену).

Розподіл балів між частинами державного кваліфікаційного екзамену здійснюється відповідно до таблиці:

1 частина –		2 частина – Практична	
Теоретична	Методика фаху	Педагогіка	Психологія
40 балів	20 балів	20 балів	20 балів

Оцінка за кожне питання державного екзамену розраховується як середньоарифметична сума балів за результатами виставленої кожним членом ЕК оцінки. Підсумкова оцінка на державному екзамені розраховується як сума балів за кожне питання екзаменаційного білета. Згідно зі специфікою дисциплін, питання з яких містяться у білеті державного екзамену, підсумкова оцінка державного екзамену визначається як сума оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань, виставлених кожним членом Екзаменаційної комісії (екзаменатором) відповідного науково-педагогічного профілю з урахуванням думки інших членів комісії. Виконання всіх екзаменаційних завдань із державного екзамену є обов'язковим. За теоретичну і практичну частину екзамену виставляється одна підсумкова оцінка (сума балів)

15. За яких умов студенту присвоюється відповідний рівень кваліфікації і видається державний документ про освіту?

Студентам, які успішно склали державні екзамен, рішенням Екзаменаційної комісії присвоюються відповідний ступінь вищої освіти, кваліфікація. На підставі цих рішень Університетом видається наказ про випуск та видачу дипломів державного зразка (звичайного зразка чи з відзнакою) про присвоєння відповідного ступеня вищої освіти, кваліфікації. У дипломі бакалавра зазначаються назва закладу вищої освіти, що видав цей документ, а також кваліфікація, що складається з інформації про здобутий особою ступінь вищої освіти, спеціальність та спеціалізацію.

16. За яких умов студенту видається державний документ про освіту з відзнакою?

Рішення про видачу диплома державного зразка з відзнакою ухвалює ЕК. Рішення приймається на основі результатів атестації наданої деканатом факультету достовірної інформації про результати засвоєння випускником змісту освітньої програми і виконання всіх вимог навчального плану, яка підтверджує наявність підстав для видачі диплома з відзнакою. Студенту, який навчався за ОР «Бакалавр», диплом із відзнакою видається за наступних умов:—отримання ним не менше, ніж із 75% усіх дисциплін навчального плану оцінок «відмінно» (90-100 балів), а з решти дисциплін та індивідуальних завдань—оцінок «добре» (75-89 балів);— складання всіх державних екзаменів та/або захисту випускної кваліфікаційної роботи з оцінкою «відмінно» (90-100 балів);—наявності оцінок «відмінно» і «добре» за національною шкалою (шкалою ЄКТС), отриманих під час семестрових атестацій за всі роки навчання. Оцінки «відмінно» повинні становити не менш, ніж 75% від загальної кількості усіх оцінок, що вносяться у додаток до диплома, з урахуванням оцінок із навчальних дисциплін, курсових робіт, практик;—рекомендації випускової кафедри, надані на основі характеристики здобутків студента у науковій та громадській роботі.

17. Чи допускається перескладання семестрових екзаменів після завершення навчання для підвищення оцінки з окремих навчальних дисциплін?

Студент має право до початку атестації перескласти екзамен тільки з однієї навчальної дисципліни з оцінки «добре» за національною шкалою (оцінок В, С – за шкалою ЄКТС) на «відмінно» (А–за шкалою ЄКТС) за погодженням декана факультету, завідувача кафедри, студентських самоврядних організацій та за дозволом ректора.

Заява студента про надання права на перескладання екзамену розглядається за умов:

- можливого перескладання одного екзамену з дисципліни, що не входить до програми державних екзаменів;
- згоди завідувача кафедри, за якою закріплене навчання цієї дисципліни;
- наявності інформації від деканату про можливість отримання за результатами навчання студента диплома з відзнакою.

18. Який документ видається студенту, який не пройшов державної атестації?

Студент, який під час складання державного екзамену отримав незадовільну оцінку, відрховується з Університету, про що видається академічна довідка.

19. Протягом якого часу можливе повторне складання державного кваліфікаційного екзамену?

Студент, який не склав державний кваліфікаційний екзамен, допускається до повторного складання державного кваліфікаційного екзамену протягом трьох років

після закінчення Університету у наступні терміни роботи відповідних комісій з напряму (спеціальності). Повторно складаються тільки ті державні экзамени, із яких була отримана незадовільна оцінка, з урахуванням змін, що відбулися у навчальних програмах цих дисциплін.

Повторне складання державного кваліфікаційного екзамену здійснюється через процедуру поновлення у складі студентів Університету і відбувається у новому складі ЕК. Поновлення претендента відбувається на умовах договору з повною компенсацією витрат і оформляється наказом ректора.

20. Якими правами користуються студенти, які не склали атестацію з поважних причин?

Студентам, які не склали державний кваліфікаційний екзамен з поважної причини (документально підтвердженої у тижневий термін після закінчення роботи ЕК), ректором може бути продовжено навчання (шляхом надання академічної відпустки) до наступного терміну роботи Екзаменаційної комісії зі складанням державних екзаменів, але не більше ніж на рік.

3. ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДО ТЕОРЕТИЧНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

3.1. Загальне землезнавство і суміжні науки

Наукове пізнання та місце у ньому географії і загального землезнавства. Наукове пізнання та географія. Атрибути та структура загального землезнавства. Ландшафтна оболонка (ЛО) Землі: сутність, специфіка, межі.

Космічні фактори та їх вплив на ландшафтну оболонку Землі. Всесвіт: параметри, властивості, вплив на ЛО Землі. Галактика Чумацький Шлях: параметри, властивості, вплив на земні процеси. Сонце: параметри, властивості, вплив на земні реалії. Сонячна система: склад, параметри, вплив місця Землі в Сонячній системі, орбіти планети, властивостей земної осі, орбітального та осевого рухів планети на ЛО Землі. Місяць: параметри, властивості, вплив на земні реалії. Астероїди: параметри, властивості, вплив на земні реалії.

Земні реалії та їх вплив на ландшафтну оболонку Землі. Фізичні параметри Землі (фігура, маса, розміри, фізичні поля) та їх вплив на ландшафтну оболонку Землі. Ендогенні фактори (гравітаційна диференціація, конвекційні переміщення, радіоактивний розпад, акумуляція і вивільнення енергії мантійної речовини) і процеси (тектонічні рухи, магматизм, сейсмічність) та їх вплив на ЛО Землі. Екзогенні фактори (клімат, рельєф, гідромережа, ґрунти) і процеси (флювіальні, гляціальні, карстові, кріогенні, еолові, гравітаційні, суфозійні, біогенні, антропогенні) та їх вплив на ЛО Землі.

Ландшафтна оболонка: закономірності будови та функціонування. Ландшафтна оболонка Землі: склад (хімічний, компонентний, речовинний), структура (геомасова, геосферна, ландшафтна), властивості (складність, цілісність, структурованість, системна впорядкованість, ієрархічна впорядкованість, функціонування, замкненість, відкритість, стійкість, динамічна рівновага складу). Закономірності (зональні та азональні) просторового поширення компонентів ЛО Землі. Закономірності функціонування ЛО Землі. Часові зміни ЛО Землі: різноманіття та періодичність.

Рельєф. Поняття «рельєф». Геоморфологія як наука. Чинники та процеси рельєфоутворення. Класифікації рельєфу. Чинники і процеси планетарно-космічного геоморфогенезу. Імпактні структури. Поняття «морфоструктури» та «морфоскульптури». Чинники утворення та властивості рівнинного рельєфу. Етапи гороутворення. Чинники утворення та загальні властивості гірського рельєфу. Елементи дна Світового океану. Флювіальний рельєф. Карстовий рельєф. Гляціальний рельєф. Кріогенний рельєф. Еоловий рельєф. Гравітаційний рельєф. Берегові процеси і форми рельєфу. Біогенний та антропогенний рельєф. Рельєф України. Рельєф Кіровоградської області.

Атмосфера. Будова, склад. Горизонтальна структура тропосфери. Закономірності загальної циркуляції атмосфери.

Методи досліджень. Метеорологічна мережа. Склад і будова атмосфери. Радіація в атмосфері. Тепловий режим атмосфери. Атмосферний тиск. Баричні поля. Вітер. Водяна пара в атмосфері. Вертикальні течії в атмосфері. Класифікація хмар, їх характеристика. Утворення та види опадів. Атмосферна циркуляція.

Основні кліматоутворювальні процеси. Клімати Землі. Класифікація кліматів В. Кеппена-Г. Треварта. Класифікація кліматів Л.С. Берга. Класифікація кліматів

Б.П. Алісова. Кліматоутворювальні чинники. Зміни клімату.

Гідросфера. Особливості прісних і солоних вод. Утворення підземних вод. Льодовики.

Гідрологія річок і озер. Води Світового океану. Циркуляційні системи.

Ґрунти. Будова, склад і властивості ґрунтів. Фазовий склад ґрунту. Мінеральна частина ґрунту. Механічний (гранулометричний) склад. Ґрунтовий розчин. Органічна речовина. Вбирна здатність, кислотність і лужність ґрунтів. Структура, генетичні горизонти і ґрунтовий профіль ґрунту. Фізичні властивості. Водний баланс. Родючість ґрунту. Головні типи ґрунтів. Закономірності просторового поширення ґрунтів.

Біосфера. Уявлення про біосферу як географічну оболонку Землі. Вчення В.І. Вернадського про біосферу. Складові частини біосфери. Функції біосфери. Проблема виникнення життя на Землі. Еволюція біосфери. Значення рослинності та тваринного світу. Зв'язок біосфери з іншими сферами Землі.

Ландшафти. Морфологічна структура ландшафтів (фації, урочища, місцевості, ландшафти, - загальні особливості, діагностичні ознаки, специфіка картографування). Властивості ландшафтних комплексів: тополого-метричні властивості, цілісність, ієрархічність. Просторова та часова структури ландшафтів.

3.2. Геологія

Основи геології. Внутрішня будова, термодинамічні умови, хімічний склад Землі. Основні шари внутрішньої будови Землі. Щільність, тепловий режим, хімічний склад внутрішніх оболонок Землі. Літосфера, її будова та склад. Структура літосфери. Літосферні плити. Земна кора. Типи земної кори. Мінерали, їх властивості та класифікація. Гірські породи, їх склад, походження, класифікації. Основні тектонічні концепції.

Геологічні процеси. Процеси внутрішньої динаміки Землі (ендогенні). Тектонічні рухи та їх наслідки. Основи тектоніки літосферних плит. Ізостазійні коливання земної кори. Магматизм. Метаморфізм. Землетруси. Процеси зовнішньої динаміки Землі (екзогенні). Вивітрювання (гіпергенез). Геологічна діяльність вітру, поверхневих текучих вод, підземних вод, льодовиків, океанів, морів, озер та боліт. Процеси в зоні вікової мерзлоти.

Основи історичної геології. Чинники еволюції земної кори і літосфери. Геологічне літочислення та геохронологічна шкала. Основні етапи еволюції Землі: гадейський, архейський, протерозойський, ранньопалеозойський, пізньопалеозойський, мезозойський, кайнозойський. Цикли тектонічної активізації: байкальський, каледонський, герцинський, мезозойський, альпійський. Загальні закономірності розвитку Землі та її оболонок.

Корисні копалини. Загальні відомості про корисні копалини та їх родовища. Рудні(металічні), нерудні (неметалічні), горючі (паливні) та гідромінеральні корисні копалини. Закономірності поширення корисних копалин. Металогенічні і нафтогазоносні провінції та вугільні басейни світу.

3.3. Картографія з основами топографії

Картографія і топографія як науки, їх місце в системі наук. Географічна карта, її властивості та сфера використання. Основні елементи географічної карти.

Класифікація карт. Функції карт. Картографічний метод дослідження. Зв'язок картографії з іншими науками. Види картографування. Основні етапи розвитку картографії як науки. Персоналії.

Топографічна карта та її властивості. Масштаб топографічної карти. Вимірювання на топокартах. Номенклатура аркушів карт. Картографічна проекція топографічних карт. Географічні координати. Прямокутні координати. Кути напрямів в топографії. Поняття про топографічну карту та план.

Зміст топографічних карт. Умовні знаки та їх типи. Класифікація умовних знаків. Зображення природних та соціально-економічних об'єктів на картах.

Зміст топографічної зйомки місцевості. Лінійні виміри на місцевості. Планова зйомка. Висотна зйомка (нівелювання). Космічна зйомка. Створення робочої основи (полігон). Спосіб азимутальної, полярної, кутової засічки. Геодезичні опорні сітки. Знімальні сітки згущення. Нівелювання. Аерофотозйомка.

Картографічні проекції — класифікація проекцій за способами створення. Класифікація за видом картографічної сітки. Спотворення у картографічних проекціях. Еліпси спотворень. Класифікація проекцій за характером спотворень. Проекції карт світу. Проекція карт України.

Картографічна генералізація. Написи на картах. Оглядові загально-географічні карти. Тематичні карти. Способи картографічного зображення. Серії карт. Географічні атласи. Електронні атласи. Шкільні картографічні твори. Історія картографії. Розвиток картографії в Україні.

3.4. Географія материків і океанів

Геологічні структури і рельєф дна Світового океану. Типи земної кори в межах Світового океану. Планетарні морфоструктури дна. Підводні окраїни материків. Перехідні зони. Серединно-океанічні хребти. Ложе океану.

Групи живих організмів у Світовому океані.

Донні відклади. Їх склад і класифікація.

Клімат і водні маси.

Головні риси клімату Світового океану. Центри дії атмосфери та типи атмосферної циркуляції. Фізичні властивості морської води. Типи водних мас. Динаміка вод. Океанічні течії.

Головні риси природи Тихого, Індійського, Атлантичного та Північного Льодовитого океанів.

Найважливіші особливості рельєфу та геологічної будови дна океанів. Донні відклади. Гідрологія та кліматичні області. Особливості органічного світу. Фізико-географічне районування.

Австралія. Географічне положення материка у південних широтах. Історія формування території. Тектонічна будова. Давні поверхні вивітрювання. Кліматоутворюючі фактори. Кліматичне районування. Типи кліматів. Ріки, особливості їх живлення. Генетичні типи озер. Артезіанські басейни. Характеристика зональних типів ландшафтів. Фактори диференціації материка. Західно-Австралійське плоскогір'я, Центральні низовини, Великий Вододільний хребет.

Антарктида. Сучасні дослідження в Антарктиді. Географічне положення і розміри материка. Структурна будова земної кори. Корисні копалини. Гляціальний рельєф. Рельєф корінного ложа материка. Циркуляція атмосфери і клімат. Антарктичні оази.

Фізико- географічне районування. Східна та Західна Антарктида. Флора і фауна материка. Глобальне значення наукових досліджень в Антарктиді.

Південна Америка. Головні типи рельєфу Південноамериканської платформи та Андійського складчастого поясу. Корисні копалини. Кліматоутворюючі фактори. Циркуляція повітряних мас за сезонами. Типи кліматів. Формування стоку та гідромережі. Типи водного режиму річок. Типи річок і озер. Неотропічна рослинність, основні типи та пов'язані з ними ґрунти. Закономірності прояву горизонтальної і вертикальної зональності. Фізико- географічне районування. Неандійський Схід. Андійський Захід.

Північна і Центральна Америка. Тектонічна будова. Платформні і складчасті структури. Роль неотектонічних рухів, плейстоценового зледеніння, екзогенних процесів у формуванні рельєфу. Етапи гороутворення. Морфоструктури. Головні родовища корисних копалин, їх зв'язок з геоструктурами. Клімат. Кліматичне районування материка. Гідромережа. Типи режимів річок. Генетичні типи озер. Географічні пояси і зони. Фізико-географічне районування. Некордильєрський Схід. Кордильєрський Захід.

Африка. Палеогеографія материка. Широкий розвиток денудаційних плато і алювіальних плато у Низькій Африці, цокольних рівнин у Високій Африці. Зони рифтогенної активізації у Високій Африці. Головні родовища корисних копалин. Типи кліматів. Головні ріки, озера і водосховища. Типи водного режиму річок. Типи ґрунтів. Зональні типи рослинного покриву. Географічні пояси і зони. Характеристика широтних і вертикальних зон. Процеси саванізації та опустелювання. Субконтиненти та фізико-географічні країни.

Євразія. Географічне положення. Тектонічна структура та її відображення у рельєфі. Основні етапи гороутворення. Вплив неотектонічних рухів, плейстоценових зледенень, екзогенних процесів на формування сучасного рельєфу. Типи берегів. Мінеральні ресурси Євразії. Кліматоутворюючі фактори. Кліматичні пояси і області. Типи річок, озер і їх режими. Сучасне покривне та гірське зледеніння. Головні типи ґрунтового і рослинного покриву. Рівнинні і гірські ландшафти. Характеристика географічних поясів, зон, секторів. Фізико-географічне районування Євразії.

3.5. Фізична географія України

Тектоніка і геологічна будова України. Головні тектонічні структури України. Риси неотектоніки, сейсмічні процеси та вулканізм в межах держави. Геологічна будова головних морфоструктур України.

Корисні копалини України: паливні, рудні, нерудні та гідромінеральні. Мінеральні ресурси держави. Зв'язок корисних копалин з тектонікою та геологічною будовою. Головні закономірності поширення корисних копалин в Україні.

Морфоструктури та морфоскульптури України. Морфоструктури платформних і орогенних територій. Генетичні групи форм рельєфу України (флювіальні, гравітаційні, суфозійно-просадкові, еолові, карстові, гляціальні, берегові, антропогенні).

Клімат України. Кліматоутворювальні фактори. Особливості атмосферної циркуляції. Температурний режим та характер зволоження. Вітри. Екстремальні значення температури. Особливості зміни клімату в Україні.

Внутрішні води України. Річки, закономірності гідрографічної сітки. Рівневий,

гідрохімічний та гідробіологічний режими. Озера. Болота.

Ґрунти України. Головні типи та закономірності поширення. Меліорація ґрунтів. Земельні ресурси держави.

Рослинний покрив та тваринний світ України. Загальні закономірності поширення та регіональна специфіка. Проблеми охорони рослинного та тваринного світу України. Червона книга України.

Сучасні ландшафти та палеогеографія України. Ландшафти рівнинних і гірських регіонів. Ландшафти дольодовикового та льодовикового часів. Ландшафти перигляціальних областей. Розвиток ландшафтів за історичний час.

Фізико-географічні особливості Гірського Криму та Українських Карпат. Порівняльний аналіз. Регіональна специфіка, типові урочища.

Фізико-географічна характеристика природних зон України. Зона мішаних лісів. Зона широколистяних лісів. Лісостеп. Степ. Регіональна специфіка, типові ландшафти. Заповідні території.

Чорне та Азовське моря. Тектонічні структури, неотектоніка, сейсміка, геологічна будова, рельєф берегів та дна морів. Мінеральні ресурси. Клімат. Гідрологічні особливості (рівневий, гідрохімічний та гідробіологічний режими). Водний баланс морів.

Несприятливі фізико-географічні процеси і явища. Види, причини створення, закономірності поширення, особливості прояву в умовах України.

3.6. Економічна і соціальна географія України

Теоретичні основи та розвиток суспільної географії в Україні.

Суспільна географія в Україні: теоретико-методологічна база та тенденції розвитку. Структура курсу СГУ, джерела географічної інформації. Основні етапи становлення економічних, статистичних, економіко-географічних досліджень в Україні. Географічні відомості про територію України в минулому. Дослідження Геродота, Страбона, Г. Боплана, С. Рудницького, К. Воблого. Сучасні географічні дослідження.

Українська державна територія. ЕГП та ГПП України.

Україна – суверенна держава. Конституція України. Державна територія України. Етапи формування території України. Державні кордони, розміри території, крайні точки, географічні центри України та Європи.

Категорії економіко-географічного положення, геополітичного положення України. Глобальне, регіональне, сусідське геополітичне положення. АТУ України. Особливості сучасного адміністративно-територіального устрою, його проблеми та шляхи вдосконалення на різних територіальних рівнях.

Демографічні процеси в Україні та Кіровоградській області.

Чисельність, розміщення та щільність населення України, їх динаміка та територіальні відмінності. Відтворення населення: народжуваність, смертність, природний приріст. Показники, що характеризують відтворення населення, їх територіальні відмінності. Проблема дитячої смертності. Середня тривалість життя населення. Депопуляція в Україні. Статеві та вікова структура населення. Тривалість життя населення. Проблема «старіння населення». Сімейний стан населення. Просторові відміни демографічних процесів в Україні. Демографічні процеси в Кіровоградській області. Демографічна політика України.

Розселення і його форми в Україні та Кіровоградській області.

Заселення території України. Основні типи населених пунктів, критерії їх розмежування. Класифікація міст за людністю. Функціональна типологія міст. Урбанізація, причини, що її зумовлюють. Міські агломерації. Субурбанізація. Світові міста в Україні. Сільське розселення. Генетичні і топографічні типи сільських поселень. Функціональні типи сільських поселень. Густота сільського населення, її територіальні відміни. Типи сільського розселення. Територіальні системи поселень України. Міські та сільські поселення в Кіровоградській області.

Міграції населення України. Українська діаспора.

Механічний рух населення: причини та види міграцій, масштаби й основні напрямки міграційних потоків в Україні. Сезонна і маятникова міграція. Трудова міграція. Міграційна політика в Україні. Депортація народів України (українців, кримських татар, німців, поляків, болгар та ін.). Поняття «діаспора». Міграційні хвилі з України. Західна діаспора. Розселення українців в країнах Америки, Європи, Африки, Азії, Австралії. Східна діаспора. Зв'язки України з діаспорою.

Етнічна структура населення України.

Етнічна структура населення України, її особливості та територіальні відміни. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Сучасні етнічні процеси в Україні. Етнічна структура населення Кіровоградській області. Етно - географічне районування України. Українські етнічні землі, етнографічні групи українського народу.

Релігійна структура населення України.

Релігійна структура населення, його регіональні особливості. Чинники формування георелігійної ситуації. Регіональні відмінності релігійних вірувань в Україні. Релігійно- географічне районування України. Основні проблеми функціонування територіально- релігійної системи в Україні. Георелігійна ситуація в Кіровоградській області.

Ринок праці України.

Поняття трудових ресурсів, трудового потенціалу та економічно активного населення України, їх кількість і якість. Зайнятість населення, безробіття. Проблеми зайнятості населення, її територіальні відміни. Стан ринку праці, соціальний захист незайнятого населення. Функції державної служби зайнятості. Ринок праці Кіровоградської області.

Національна економіка.

Національна економіка. Поняття «економічний розвиток» та його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Економічна система та економічний потенціал України.

Історія формування господарства України. Сучасна структура господарства України. Секторальна модель економіки країни.

Промисловість України. Форми суспільної організації промислового виробництва: спеціалізація, концентрація, кооперування, комбінування, диверсифікація, дисперсія, агломерування. Чинники розміщення виробництва в сучасних умовах. Форми просторової організації національної економіки.

Первинний сектор економіки. Сільське господарство.

Аграрний сектор економіки. Сільське господарство України. Ґрунтово-кліматичні

умови та земельні ресурси України. Земельний фонд України. Типи сільськогосподарських підприємств. Структура сільськогосподарських угідь в Україні. Рослинництво. Розміщення в Україні виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства. Тваринництво. Розвиток кормової бази тваринництва. Структура та розміщення тваринництва. Сільськогосподарське районування України. Зональна спеціалізація сільського господарства України. Гірські та приміські сільськогосподарські райони. Сільське господарство Кіровоградської області.

Лісове господарство.

Лісове господарство України. Значення, рівень розвитку в економіці України. Передумови формування та сировинний потенціал лісового господарства. Лісозаготівельні райони в Україні. Лісопильна промисловість.

Видобувна промисловість.

Основні й перспективні райони видобування кам'яного вугілля, нафти, природного газу, урану, торфу в Україні. Шляхи покриття дефіциту палива в Україні. Розвиток і розміщення виробництв з видобутку залізних і марганцевих руд в Україні. Розробка родовищ руд кольорових металів в Україні. Видобування інших видів природної сировини. Підприємства видобувної промисловості Кіровоградської області.

Вторинний сектор економіки. Виробництво та постачання електроенергії.

Значення електроенергетики. Енергоресурси України. Типи електростанцій, основні чинники їх розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП в Україні. Використання відновлюваних джерел енергії. Сучасні проблеми електроенергетики. Підприємства електроенергетики Кіровоградської області.

Металургійне виробництво.

Значення і місце металургії в економіці країни. Передумови формування і розвитку металургійного виробництва в Україні. Техніко-економічні особливості виробництва металів.

Чорна металургія. Фактори розміщення чорної металургії. Сировинно-ресурсний потенціал металургії чорних металів. Галузева та територіальна структура чорної металургії. Металургійні вузли, центри, їх спеціалізація, принципи розміщення. Місце України на світовому ринку чорних металів. Проблеми модифікації матеріально-технічної бази, структурної трансформації чорної металургії в умовах ринкової економіки.

Кольорова металургія України, рівень її розвитку. Передумови розвитку, специфіка сировини, сировинно-ресурсний потенціал. Фактори розміщення кольорової металургії. Характеристика основних районів, центрів кольорової металургії в Україні. Металургійне виробництво Кіровоградської області. Науково-технічний прогрес і металургія. Екологічні заходи в регіонах чорної та кольорової металургії.

Хімічне виробництво.

Значення та специфічні особливості сучасних технологій хімічного виробництва. Структура та особливості використання хімічної сировини. Чинники розміщення основних виробництв хімічної продукції, фармацевтичної продукції, гумових і пластмасових виробів. Хімічне виробництво в Україні. Основні центри виробництва

хімічної продукції та чинники їх формування. Хімічне виробництво Кіровоградської області.

Виробництво деревини та паперу.

Виробництво деревини й паперу в Україні: значення, історія розвитку, особливості технологій та чинники розміщення підприємств. Структура (види) лісової промисловості - деревообробна, целюлозно-паперова, лісохімічна промисловість: специфіка сировини, головні центри, принципи їх розміщення. Проблеми та перспективи розвитку лісової промисловості.

Виробництво машин та устаткування.

Роль машинобудування в господарстві України. Структура (види, напрямки) машинобудування. Чинники розміщення підприємств. Форми організації підприємств машинобудування. Основні машинобудівні райони, центри, їх спеціалізація. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, побутової електротехнічної та електронної продукції. Тенденції структурної перебудови машинобудування України в умовах ринкової економіки. Підприємства машинобудування Кіровоградської області.

Виробництво тканин, одягу, взуття.

Легка промисловість: значення, структура (текстильна, швейна, шкіряно-взуттєва промисловість). Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, що виробляють тканини різних видів, одяг, шкіряно-взуттєву продукцію. Чинники та центри розміщення текстильного, швейного, шкіряного, взуттєвого виробництва в Україні. Народні промисли в Україні.

Виробництво харчових продуктів, напоїв.

Харчова промисловість в Україні: значення, структура. Чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти. Особливості технологій та чинники розміщення підприємств буряко-цукрового, олійного, маслосиробного, плодоовочеконсервного, рибного, хлібопекарного, макаронного, борошномельного, круп'яного, кондитерського, пивоварного, виноробного виробництв, розливу безалкогольних напоїв, мінеральних вод. Виробництво харчових продуктів у Кіровоградській області.

Третинний сектор економіки. Транспорт.

Транспорт, його роль у національній економіці. Види транспорту, їх переваги й недоліки. Вантажообіг та пасажирообіг. Залізничний транспорт – основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт. Трубопровідний транспорт. Міські види транспорту. Транспортні вузли України. Основні вантажні і пасажирські потоки. Транзитний потенціал України. Міжнародні транспортні коридори на території України.

Торгівля.

Торгівля як вид послуг. Форми торгівлі в Україні. Показники зовнішньої торгівлі. Обсяги та структура експорту й імпорту товарів та послуг в Україні. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. Чинники концентрації роздрібною торгівлі в населених пунктах, регіонах. Інтернет — торгівля.

Туризм.

Туризм як складник національної економіки, його види. Чинники розвитку туризму в Україні, Кіровоградській області. Туристична інфраструктура. Туризм в Україні. Особливості природних рекреаційних ресурсів. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. Туристичні райони в Україні.

Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я.

Роль науки й освіти в суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності. Джерела фінансування науки й освіти в Україні. Форми просторової організації наукових досліджень та освіти. Найвідоміші наукові центри в Україні. Охорона здоров'я. Найвідоміші центри охорони здоров'я в Україні.

3.7. Регіональна економічна і соціальна географія

Суспільно-географічна характеристика країн Європи

Загальна характеристика Європи. Особливості економіко-географічного положення Європи. Склад регіону. Сучасна політична карта Європи. Форми державного правління і територіального устрою країн Європи. Прояви сепаратизму. Типи країн Європи за рівнем економічного розвитку. Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі: Європейський Союз, Рада Європи. Країни Шенгенської зони. Роль НАТО у загальноєвропейській системі безпеки. Природні умови і ресурси регіону. Населення Європи: демографічні процеси, природний та механічний рух. Демографічна політика. Структура населення регіону. Світові міста в Європі, міські агломерації, мегаполіси. Особливості економіки країн Європи. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість: основні райони видобування палива, рудної та нерудної сировини. Сільське господарство. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Переробна промисловість. Основні регіони промисловості. Реіндустріалізація. Третинний сектор економіки. Сфера послуг. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли.

Суспільно-географічна характеристика країн Західної Європи. Німеччина. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці (МГПП). Система розселення і роль федеральних земель в її розвитку. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Франція. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Північної Європи. Загальна характеристика та склад регіону. Причини феномену успіху скандинавських країн. Велика Британія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Співдружність націй. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової

організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки

Суспільно-географічна характеристика країн Південної Європи. Італія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці.

Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Загальна характеристика країн Балканського півострова: історико-географічні риси формування регіону та сучасна суспільно-географічна характеристика.

Суспільно-географічна характеристика країн Східної Європи

Польща. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Польщею. Білорусь. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Білоруссю. Росія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Національний склад населення. Українська діаспора в Росії. Система розселення. Загальні риси економіки. Особливості розвитку видобувної промисловості. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Азії

Загальна характеристика Азії. Особливості економіко-географічного положення Азії. Склад регіону. Сучасна політична карта Азії. Форми державного правління і територіального устрою країн Азії. Типи країн Азії за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації в Азії: АСЕАН, Ліга арабських держав. Райони збройних конфліктів та проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Азії. Урбанізаційні процеси. Світові міста, міські агломерації в Азії, мегаполіси. Працересурсний потенціал. Особливості економіки країн Азії. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість. Сільське і лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні промислові осередки і регіони. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Азії та особливості їх участі у міжнародному поділі праці.

Суспільно-географічна характеристика країн Південно-Західної Азії

Країни Закавказзя. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства,

промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) Рекреація і туризм. Туреччина: місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Центральної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки). Казахстан: Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Південної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) країн Південної Азії. Рекреація і туризм. Індія: Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Спеціалізація сільського господарства. Видобування мінеральних ресурсів. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Південно-Східної Азії Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства нових індустріальних країн, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) країн Південно-Східної Азії. Рекреація і туризм.

Суспільно-географічна характеристика країн Східної Азії Японія. Місце країни у світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Традиції і технології у сільському господарстві. Транспортна система країни. Характерні риси просторової організації господарства: Тихоокеанський промисловий район, мережа технопарків і технополісів. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Японією. Китай. Місце країни у світі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Експортна орієнтація економіки. Особливості розвитку і розміщення виробництв первинної і вторинної сфери. Домінуючі складові третинного сектору.

Характерні риси просторової організації господарства. Спеціальні економічні зони. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Китаєм.

Суспільно-географічна характеристика Австралії та Океанії

Суспільно-географічна характеристика Австралійського Союзу. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Австралії. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика Нової Зеландії та Океанії. Особливості географічного положення регіону. Історія відкриття, заселення, господарського освоєння регіону. Особливості сучасного розвитку Нової Зеландії. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки. Держави та залежні території, що входять до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Види господарської діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країн. Кустарні промисли і ремесла. Зовнішні економічні зв'язки. Розташування військових баз іноземних держав. Проблеми і перспективи розвитку Нової Зеландії та Океанії.

Суспільно-географічні особливості Американського регіону

Загальна характеристика Американського регіону. Особливості географічного положення Америки. Склад регіону. Сучасна політична карта Америки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації НАФТА, Меркосур, НАТО. Природні умови і ресурси регіону. Населення Америки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Америки. Роль американських ТНК в економіці регіону. Первинний сектор економіки. Сільське господарство: вплив природних, історичних чинників та глобалізації на спеціалізацію. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні осередки промисловості в регіоні. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Америки. Особливості їх участі в міжнародному поділі праці

Суспільно-географічна характеристика країн Північно-американського регіону. США. Історія відкриття, заселення й господарського освоєння США. Коротка історія формування політичної й адміністративно-територіальної карти країни. Форма державного правління й державного устрою США. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора США. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України зі США. Канада. Місце країни у світі та регіоні. Основні

чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Канаді. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Канадою.

Суспільно-географічна характеристика країн Латиноамериканського регіону. Особливості розвитку країн нової індустріалізації Латиноамериканського типу. Бразилія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Видобування мінеральних ресурсів. Спеціалізація сільського господарства. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Африки

Єгипет. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Види діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країни: транспорт, туризм, видобування мінеральних ресурсів, сільське господарство. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Єгиптом.

ПАР. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору економіки. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки.

3.8. Географія туризму

Туризм як об'єкт географічних досліджень.

Об'єктивна необхідність географічних досліджень туризму. Об'єкт і предмет вивчення географії туризму. Завдання географії туризму. Зв'язки географії туризму з іншими навчальними дисциплінами.

Головні терміни та поняття географії туризму

Поняття «туризм». Суб'єкти туризму. Закон України «Про туризм». Турист. Мандрівник. Експерсійна діяльність. Туристичні ресурси. Туристичні послуги. Туристичний продукт.

Туризм як сучасна галузь невидимого експорту

Туризм як соціальне явище. Історія виникнення і розвитку подорожей і туризму. Класифікація та види туризму. Туризм як сучасна галузь невидимого експорту. Прямий і непрямий вплив розвитку туризму на економіку регіону чи країни.

Концепції туризму

Теоретичні основи вивчення туризму. Концепція ареалів туризму. Концепція самознищення. Концепція світової спадщини людства. Класифікація об'єктів, що належать до світової спадщини людства.

Туристичні регіони світу. Європейський туристичний регіон

Регіонознавство як напрямок країнознавства. Загальні засади районування світу. Класифікація та типологія країн світу. Регіоналізація світу, її критерії та рівні.

Туристичні регіони світу. Європейський туристичний регіон. Субрегіони Європи.

Азійський туристичний регіон

Загальна характеристика країн Азії. Південно-західний субрегіон. Закавказзя. Субрегіон Центральна Азія. Субрегіон Південна Азія. Субрегіон Східна Азія. Південно-східна Азія. Природні об'єкти занесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Культурні об'єкти світової спадщини.

Африканський туристичний регіон

Субрегіон Північна Африка. Західна Африка. Субрегіон Центральна Африка. Субрегіон Південна Африка. Субрегіон Центральна Африка. Природні об'єкти занесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Культурні об'єкти світової спадщини.

Американський туристичний регіон

Субрегіон Північна Америка. Субрегіон Центральна Америка. Субрегіон Південна Америка. Природні об'єкти занесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Культурні об'єкти світової спадщини.

Австралійський туристичний регіон

Туристичні ресурси Австралії. Туристичні ресурси Океанії. Природні об'єкти занесені до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Культурні об'єкти світової спадщини.

Туристичне районування України

Туристичне районування України. Характеристика Поліського туристичного району. Характеристика Центрального туристського району. Характеристика Південного туристського району. Охарактеризувати Південний берег Криму як туристський район. Характеристика Карпатського туристського району.

3.9. Туристичне країнознавство

Туристичне країнознавство як наука.

Об'єкт, предмет та функції туристичного країнознавства. Завдання, методи дослідження туристичного країнознавства, зв'язок з іншими науками.

Рекреаційно-туристичне районування.

Зміст та етапи рекреаційно-туристичного районування. Туристичний район як основна одиниця рекреаційно-туристичного районування. Районоутворюючі фактори. Рекреаційно-туристичне районування за кордоном. Схеми рекреаційно-туристичного районування світу.

Глобальні просторові структури та туристичне країнознавство.

Суть і зміст глобалізації у світі. Структурування ринку виробника турпродукту. Транснаціональні компанії та монополізація. Геопросторова структура світового туристичного ринку.

Теоретико-методичні основи туристської характеристики країн.

Методика вивчення політичних умов розвитку туризму. Методика проведення аналізу економіки й інфраструктури країни. Методика дослідження населення та народів. Країнознавчий підхід до вивчення ролі культури в туризмі. Мистецтво як компонент культури. Методика туристського дослідження окремих видів мистецтва. Традиції та народна творчість як компонент культури. Масова культура та її дослідження.

Туристично-країнознавча характеристика Європейського регіону.

Рекреаційно-туристичні ресурси країн Європи. Західна Європа. Північна Європа. Центрально-східна Європа. Південна Європа. Східно-середземноморська Європа. Загальна характеристика розвитку рекреації та туризму в країнах європейського регіону. Західна Європа. Північна Європа. Центрально-східна Європа. Південна Європа. Східно-середземноморська Європа.

Туристично-країнознавча характеристика Азійського регіону.

Північна та центральна Азія. Південно-західна Азія. Південна Азія. Південно-східна Азія. Східна Азія. Загальна характеристика розвитку рекреації та туризму в країнах азійського регіону. Північна та центральна Азія. Південно-західна Азія. Південна Азія. Південно-східна Азія. Східна Азія.

Туристично-країнознавча характеристика Американського та Латиноамериканського регіонів.

Рекреаційно-туристичні ресурси країн Північної Америки. США. Канада. Загальна характеристика розвитку рекреації та туризму в країнах Північної Америки. Туризм та рекреація США. Туризм та рекреація Канади.

Рекреаційно-туристичні ресурси країн латинської Америки. Центральна Америка. Південна Америка. Загальна характеристика розвитку туризму в країнах Латинської Америки. Туризм та рекреація в країнах центральної Америки. Мексика. Багамські острови. Туризм та рекреація в країнах карибського басейну. Туризм та рекреація в країнах Південної Америки. Бразилія. Аргентина.

Туристично-країнознавча характеристика Африканського регіону.

Рекреаційно-туристичні ресурси країн Африки. Північна Африка. Південно-східна та південна Африка. Західна Африка. Загальна характеристика розвитку туризму та рекреації в країнах африканського регіону. Загальні риси розвитку туризму та рекреації в країнах африканського регіону. Туризм та рекреація Єгипту. Туризм та рекреація Тунісу. Туризм та рекреація південноафриканської республіки.

Туристично-країнознавча характеристика Австралії та Океанії.

Рекреаційно-туристичні ресурси Австралії та Океанії. Австралія. Нова Зеландія. Океанія. Загальна характеристика розвитку туризму в Австралії та Океанії. Туризм та рекреація Австралії. Туризм та рекреація Нової Зеландії. Туризм та рекреація Океанії.

3.10. Теорія та методика організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти

Методологічні основи краєзнавчо-туристичної діяльності

Зміст понять «туризм» та «краєзнавство», спортивний туризм, класифікація туризму, основні форми краєзнавчо-туристичної діяльності, туристський маршрут, види маршрутів.

Організація ТКД в Україні

Зародження та формування системи дитячо-юнацького туризму. Становлення та формування структури дитячо-юнацького туризму. Становлення сучасної організаційно-територіальної структури туризму.

Методика проведення шкільних навчальних екскурсій. Методика проведення туристських походів. Методика проведення туристсько-краєзнавчих експедицій. Організація роботи шкільного краєзнавчого гуртка. Шкільні краєзнавчі кутки та музеї. Планування шкільної туристсько-краєзнавчої роботи. Проведення масових шкільних туристсько-краєзнавчих заходів.

4. ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Практична частина державного кваліфікаційного екзамену включає наступне:

- кваліфікаційні завдання з методики навчання географії, методики організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти;
- кваліфікаційні завдання з педагогіки та психології.

Атестація з методики викладання географії передбачає виконання практичних завдань у вигляді комплексних ситуаційних задач (форма проведення — письмова та усна). Для студента основою атестації з методики викладання географії, складання такого екзамену є її **навчальна програма**, яка подається нижче. Екзаменаційні білети до атестації з практичної частини, а саме методики викладання географії, методики викладання економіки та методики організації краєзнавчо-туристичної роботи передбачають наявність виконання двох завдань

— вирішення певної ситуаційної задачі, розроблення моделі певного типу уроку, екскурсії, учнівської конференції, позакласного заходу. Відповідь має бути підготовлена у письмовому вигляді, але разом з цим членами екзаменаційної комісії можуть бути поставлені студенту запитання в усній формі. В ході екзамену студенту може бути дозволено користуватися шкільними програмами, підручниками, рекомендованою МОН України наочністю.

4.1. Методика навчання географії

Предмет і методи дослідження методики навчання географії. Предмет вивчення і головні проблеми дослідження. Зв'язок методики навчання з іншими науками.

Методи дослідження методичної науки. Методи теоретичного рівня: історичний, порівняльний, типологічний, системно-структурний аналіз та ін. Методи експериментально-емпіричного рівня: спостереження, анкетування, педагогічний експеримент.

Основні етапи розвитку шкільної географії та методики її навчання в Україні та за кордоном.

Характерні риси сучасного етапу розвитку методичної науки, посилення її впливу на практику. Участь вчителів у наукових дослідженнях.

Цілі, структура і зміст географічної освіти в загальноосвітній школі. Освітні, виховні і розвиваючі цілі навчання географії в школі.

Поняття «зміст географічної освіти». Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Природознавство». Проблема концепції та державного стандарту географічної освіти в Україні. Розвиток системи географічних знань (топографо-картографічних, геолого-геоморфологічних, кліматологічних, гідрологічних, про ПТК, про природні і трудові ресурси, міжгалузеві комплекси, економічні райони і ТВК та ін.) в курсах шкільної географії. Основні компоненти змісту шкільної освіти.

Структура шкільної географії, її обґрунтування. Особливості побудови і змісту окремих курсів географії.

Навчальна програма з географії. Способи побудови навчальних програм. Вимоги до навчальних програм.

Принципи навчання географії, їх дидактичні функції і класифікації. Суть та шляхи

реалізації основних принципів навчання географії.

Методи навчання географії. Класифікація методів навчання географії за джерелами знань і за характером пізнавальної діяльності учнів. Характеристика словесних, наочних і практичних методів. Характеристика пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, проблемного викладу, частково-пошукового і дослідницького методів навчання. Проблемне навчання географії.

Засоби навчання географії. Система засобів навчання географії, їх функції в навчальному процесі. Класифікація засобів навчання географії.

Підручники з географії, їх функції в навчальному процесі. Вимоги до сучасного підручника географії. Структура підручника. Прийоми роботи з підручником.

Географічна карта як засіб навчання географії. Вимоги до шкільних навчальних карт.

Прийоми роботи з картою.

Статистичні матеріали на уроках географії. Прийоми роботи зі статистичними матеріалами.

Роль кабінету географії в підвищенні ефективності використання засобів навчання.

Основні функціональні зони кабінету географії.

Формування знань і вмінь учнів у процесі навчання географії. Поняття «процес навчання географії». Компоненти процесу навчання географії. Функції процесу навчання географії. Структура географічних знань. Географічні поняття та методика їх формування. Дедуктивний та індуктивний способи формування загальних географічних понять. Основні етапи формування загальних понять. Методи і прийоми формування загальних та одиничних географічних понять. Методи і прийоми вивчення причинно-наслідкових зв'язків, географічних закономірностей, показники їх засвоєння. Формування географічних уявлень і фактів.

Види географічних умінь і навичок. Методика формування умінь і навичок. Роль практичних робіт у формуванні умінь і навичок.

Форми організації навчання географії. Види і форми організації навчання географії. Класифікація форм організації навчання географії.

Урок – основна форма організації навчання географії. Головні ознаки уроку. Вимоги до сучасного уроку географії. Основні структурні компоненти уроку. Характеристика основних типів уроків за дидактичною метою. Структура уроків різних типів. Нетрадиційні, нестандартні уроки та їх місце в системі навчання. Організаційні форми уроків (урок-лекція, урок-семінар, урок-конференція, урок-залік тощо). Лекційно-сеінарська система навчання.

Планування навчальної роботи та його види. Календарно-тематичне та поурочне планування роботи вчителя. Підготовка вчителя до уроку.

Факультативні заняття. Додаткові заняття і консультації з географії.

Екскурсія як одна з основних форм організації навчання географії. Зміст, організація та методика проведення екскурсій з фізичної та економічної географії.

Позакласна робота з географії як складова частина навчально-виховного процесу, її організаційні форми, зміст та методика проведення.

Сучасні технології навчання географії. Технологічний підхід в процесі навчання географії. Структурні частини технології навчання: концептуальна основа,

запланований результат, модель навчання, алгоритм навчальної діяльності, діагностика, контроль і корекція результатів навчання. Традиційні технології навчання географії. Технологія пояснювально-ілюстративного навчання. Технологія програмованого навчання. Технологія диференційованого навчання. Технологія групової діяльності учнів. Технологія проблемного навчання географії. Інноваційні технології навчання географії. Нові інформаційні технології навчання. Технологія проектної діяльності учнів. Технології інтерактивного навчання. Особистісно-орієнтовані технології навчання. Модельно-рейтингова технологія навчання. Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках географії.

Методичні особливості викладання шкільних курсів географії.

Мета завдання, структура та зміст курсу «Загальна географія». Методичні особливості викладання курсу загальної географії. Методика формування загальних географічних понять.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Географія материків і океанів». Методика вивчення материків та океанів.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Фізична географія України». Методика вивчення природних комплексів.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Соціально-економічна географія України». Методика вивчення економічних районів України. Типовий план вивчення економічного району.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Соціально-економічна географія світу». Методичні особливості вивчення загальної економіко-географічної характеристики світу. Методика вивчення регіонів та країн світу. Типовий план ЕГХ країни (регіону).

Особливості вивчення географії в умовах профільної старшої школи. Профільне навчання: суть, мета і завдання. Форми і методи організації профільної навчальної діяльності. Особливості вивчення географії в класах різного профілю.

Професійне самовиховання та самовдосконалення учителя географії. Теоретична і методична самопідготовка вчителя географії. Напрямки самоосвіти і самовдосконалення вчителя географії.

4.2. Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти

Тема 1. Методологічні основи краєзнавчо-туристичної діяльності.

Зміст понять «туризм» та «краєзнавство», спортивний туризм, класифікація туризму, основні форми краєзнавчо-туристичної діяльності, туристський маршрут, види маршрутів.

Тема 2. Організація туристсько-краєзнавчої діяльності в Україні.

Зародження та формування системи дитячо-юнацького туризму. Становлення та формування структури дитячо-юнацького туризму. Становлення сучасної організаційно-територіальної структури туризму.

Тема 3. Методика проведення шкільних навчальних і поза навчальних екскурсій.

Мета і задачі екскурсії. Різновиди краєзнавчих екскурсій. Час проведення екскурсії; вікові особливості екскурсантів; ступінь їх поінформованості; мета проведення екскурсії. Підготовка екскурсії. Екскурсійна програма. Екскурсійні об'єкти, засоби наочності. Маршрут екскурсії, конспект розповіді. Підведення підсумків.

Тема 4. Методика проведення туристських походів.

Цілі та особливості туристського походу, організація туристського походу, основні етапи, вибір району та планування маршруту, комплектування групи, підготовка документації, розподіл обов'язків між членами групи, підготовка спорядження, організація харчування, організація медичного забезпечення, рух групи на маршруті, категорійні туристські походи, основні вимоги до організації бівуаку.

Тема 5. Методика проведення туристсько-краєзнавчих експедицій.

Краєзнавча експедиція як ефективна форма організації досліджень рідного краю. Експедиційні дослідження: завдання, зміст і базові етапи. Галузеві та комплексні експедиції. Основні етапи експедиційних досліджень. Аналіз змісту дослідницьких робіт в межах трьох етапів: підготовчого, польового та камерального. Підготовчий етап: розробка програми і методики польових робіт, форми фіксації матеріалів. Польовий період – як основний етап експедиційних географічних досліджень. Його структура: рекогносцирувальні роботи, виконання програми польових робіт; після польові камеральні роботи. Камеральний (завершальний) період – аналіз, обробка та узагальнення отриманого в полі матеріалу. Польові економіко-географічні та комплексні прикладні географічні дослідження. Особливості досліджень сільськогосподарських підприємств, промислових. Дослідження транспортних пунктів і вузлів, міст. Дослідження адміністративного району. Географічні дослідження для районного планування, потреб містобудівництва, розробки земельного кадастру. Дослідження проблем перетворення природи. Обґрунтування меліорацій. Розробка вирішення регіональних проблем.

Тема 6. Організація роботи шкільного краєзнавчого гуртка.

Організація та методичні особливості роботи гуртків. Мета краєзнавчого гуртка. Основні завдання. Програма роботи гуртка. Навчально-методичний план. Орієнтовний перелік обладнання для роботи краєзнавчого гуртка. Організація вивчення природи, населення і виробництва рідного краю. Топографічна і туристична підготовка гуртківців. Організація подорожей. Проведення краєзнавчих досліджень. Участь у конкурсах і змаганнях. Гурткова робота в системі МАН.

Тема 7. Шкільні краєзнавчі кутки та музеї.

Організація і діяльність шкільного музею, функції і форми роботи музею, Створення шкільного краєзнавчого музею на базі шкільного кабінету географії на основі зібраної учнями та вчителями колекції. Пошуково-дослідний напрям діяльності шкільного краєзнавчого музею (вивчення історії та природи краю, проведення експедиційних досліджень, складання анкет і опитування населення, пошук, вивчення і поповнення колекцій музею новими експонатами).

Тема 8. Планування шкільної туристсько-краєзнавчої роботи

Структура тематичного плану туристсько-краєзнавчої роботи залежно від віку учнів. Організаційна робота (гуртки, походи, експедиції, експонати музею, документація, обладнання, участь у конкурсах і змаганнях тощо). Підготовка керівників і активу (семінари класних керівників, керівників гуртків, вчителів географії, історії, фізичного виховання, участь в роботі семінарів, курсів тощо). План масових заходів (походи вихідного дня, тиждень туризму, шкільна краєзнавча конференція, участь в районних змаганнях, зльоті, конкурси на кращий клас з ТКД).

Тема 9. Проведення масових шкільних туристсько-краєзнавчих заходів

Особливості організації туристичних змагань і зльотів: вибір місця, забезпечення водою, дровами, під'їзду учасників, планування дистанцій, підготовка обладнання, забезпечення безпеки учасників, медичного обслуговування, підготовка роботи суддів, організація конкурсів, розважальної програми, підведення підсумків і нагородження переможців. Організація туристських походів вихідного дня – відбір учасників, маршрути руху, перевірка знань і вмінь учасників в техніці орієнтування на місцевості, рух з подоланням перешкод на пересіченій місцевості, техніці туристського біваку і в знанні прийомів надання долікарської допомоги потерпілому.

5. СТРУКТУРА ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ

Державний кваліфікаційний екзамен передбачає комплексний моніторинг якості теоретичної та практичної підготовки випускників, проводиться як комплексна перевірка теоретичних знань та практичних навичок й умінь студентів із дисциплін, передбачених навчальним планом.

Кваліфікаційний іспит проводиться за такими принципами: академічна доброчесність; об'єктивність; прозорість і публічність; незалежність; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; єдність методики оцінювання результатів.

Кваліфікаційний екзамен складається з двох частин: теоретичної (у формі виконання завдань з фаху) та практичної (виконання та захист кваліфікаційного завдання). Також обов'язковою складовою теоретичної частини екзамену є перевірка рівня знань географічної номенклатури (з фізичної та економічної і соціальної географії України та світу).

Під час відповіді студентам слід керуватися типовими планами характеристики фізико-географічних та суспільно-географічних об'єктів.

ПРИКЛАДИ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ

Екзаменаційний білет №...

до державного кваліфікаційного екзамену /теоретична частина/

1. Зміст топографічних карт. Умовні знаки та їх типи. Зображення природних та соціально-економічних об'єктів на картах.
  2. Третинний сектор економіки, його структура та значення. Транспорт, його роль у національній економіці. Види транспорту, їх переваги й недоліки. Транспортні магістралі та вузли України. Міжнародні транспортні коридори на території України.
  3. Загальна характеристика Близькосхідного туристичного регіону.
-

Кваліфікаційне завдання № ...

до державного кваліфікаційного екзамену /практична частина/

1. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Великобританія» для учнів 10 класу із застосуванням нових інформаційно-комп'ютерних технологій навчання. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
  2. Запропонувати алгоритм дій з організації природничої експозиції географічного відділу шкільного краєзнавчого музею.
-

Приклади екзаменаційних білетів з педагогіки та психології

Кваліфікаційне завдання № ...

до державного кваліфікаційного екзамену /практична частина/

1. Запропонуйте систему ефективної взаємодії сім'ї та школи з реалізації завдань всебічного гармонійного розвитку школяра.
  2. Презентуйте структуру педагогічних здібностей та охарактеризуйте її компоненти. Здійсніть аналіз актуального рівня власних педагогічних здібностей.
-

Кваліфікаційне завдання № ...

до державного кваліфікаційного екзамену /практична частина/

1. Розкрийте технологію планування виховної роботи класного керівника. Вкажіть вимоги до планування виховної в класі.
2. Розкрийте особливості здійснення виховного впливу на учнів молодшого шкільного, підліткового, старшого шкільного віку. Проаналізуйте умови становлення особливості школярів у сучасному світі.

Приклади ситуативних задач з методики навчання географії

1. Розробити модель уроку засвоєння нових знань з теми «Літосфера. Внутрішня будова Землі» для учнів 6 класу з використанням елементів технології групової навально-пізнавальної діяльності учнів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
2. Розробити модель комбінованого уроку з теми «Геологічна будова, рельєф і корисні копалини Північної Америки» для учнів 7 класу з використанням елементів технології розвитку критичного мислення учнів. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
3. Розробити модель уроку узагальнення та систематизації знань з теми «Євразія» для учнів 7 класу з використанням елементів дидактичних ігор. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
4. Розробити модель уроку застосування знань, умінь і навичок з теми «Практична робота № 3. Встановлення взаємозв'язків між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами на території України» для учнів 8 класу. Обґрунтувати мету, тип уроку, структуру та етапи уроку, застосування засобів навчання та очікувані результати.
5. Розробити модель позакласного заходу з географії для учнів 9 класу. Обґрунтувати мету, завдання, структуру та етапи заходу, застосування засобів навчання та очікувані результати.

6. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Загальні критерії оцінювання знань, умінь і навичок студента за результатами відповіді на питання та виконання практичних завдань державного екзаменаційного білета визначаються Університетом. На їх підставі кафедра затверджує критерії оцінювання відповідного державного екзамену (частини державного екзамену).

Розподіл балів між частинами державного кваліфікаційного екзамену здійснюється відповідно до таблиці:

1 частина – Теоретична	2 частина – Практична		
	Методика фаху	Педагогіка	Психологія
40 балів	20 балів	20 балів	20 балів

Оцінка за кожне питання державного екзамену розраховується як середньо арифметична сума балів за результатами виставленої кожним членом ЕК оцінки. Підсумкова оцінка на державному екзамені розраховується як сума балів за кожне питання екзаменаційного білета. Згідно зі специфікою дисциплін, питання з яких містяться у білеті державного екзамену, підсумкова оцінка державного екзамену визначається як сума оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань, виставлених кожним членом Екзаменаційної комісії (екзаменатором) відповідного науково-

педагогічного профілю з урахуванням думки інших членів комісії. Виконання всіх екзаменаційних завдань із державного екзамену є обов'язковим.

За теоретичну і практичну частину екзамену виставляється одна підсумкова оцінка (сума балів). Результати складання державного екзамену оцінюються для студентів всіх рівнів вищої освіти за 100-бальною шкалою, за шкалою ЄКТС (А, В, С, D, E, FX, F) та національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно»).

Таблиця переведення загальної суми балів у оцінку за національною шкалою та шкалою ECTS наведена у додатку В.

Повторне складання (перескладання) державного екзамену з метою підвищення оцінки не дозволяється.

Результати складання державних екзаменів на всіх формах навчання оголошуються студентам у цей же день після оформлення протоколів засідання Екзаменаційної комісії та фіксуються:

- у заліковій книжці студента;
- у навчальній картці студента;
- у додатку до диплома.

6. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Складовими підсумкового оцінювання за освітнім рівнем перший «бакалаврський» є:

- оцінка за усні відповіді з фахових дисциплін, що винесені на державну атестацію – 40 балів;
- оцінка за виконання практичної частини екзамену з методики навчання географії та організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти – 20 балів;
- оцінка за виконання практичної частини екзамену з педагогіки – 20 балів;
- оцінка за виконання практичної частини екзамену з психології – 20 балів.

Підсумкова кількість балів на державному кваліфікаційному екзамені вираховується як сума балів з вищезазначених складових. Конкретні критерії оцінювання виконання практичної частини екзамену з педагогіки та психології здійснюються відповідними кафедрами університету.

При розробці критеріїв оцінки за основу взято повноту і правильність виконання завдань. Крім цього, враховується вміння студента диференціювати, інтегрувати, застосовувати відповідні закони, інтерпретувати отримані результати, оцінювати правильність аналітичного підходу, прогнозувати очікувані результати. Важливо також вміти викладати відповідь письмово.

При перевірці відповіді за кожне завдання (теоретичні питання та розрахункова задача) білету виставляють диференційований бал згідно з наступними вимогами:

Теоретична частина

Кожне завдання теоретичної частини оцінюється від 1 до 40 балів, максимальна кількість балів за теоретичну частину – 40 балів.

35-40 балів-виставляється студенту, який блискуче володіє теоретичними знаннями та практичними навичками, виявляє методичну досконалість. Відповідь повна, логічно обґрунтована, правильно використані наукові терміни, всебічно,

безпомилково, в логічній послідовності й ґрунтовно дає відповіді на запропоновані йому запитання, демонструє чітке володіння понятійним апаратом, засвоєння основної та додаткової літератури, вільно виконує практичні завдання, передбачені програмою державного екзамену.

29-34 балів – виставляється студенту, який володіє основними теоретичними знаннями та практичними навичками, понятійним апаратом, характеризується достатнім рівнем компетентності. Письмові завдання виконанні повністю, але припущено незначні неточності.

23-28 балів – виставляється студенту, який виявив повні знання поставлених запитань, володіє методами виконання практичних завдань, але припускається логічної непослідовності, не може в повній мірі здійснити узагальнення або сформулювати власні оцінки щодо причинно-наслідкових процесів і явищ;

17-22 бали – виставляється студенту, який непогано володіє програмним матеріалом, але зі значною кількістю недоліків. Необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовано на базовому рівні. Загалом правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні закони та факти, вміє наводити власні приклади на підтвердження власних думок, робити окремі висновки. Виявляє середній рівень компетентності.

11-16 балів – отримує студент, який виявив повні знання основного програмного матеріалу в обсязі, що є необхідним для подальшого навчання та роботи; здатність упоратися з виконанням практичних завдань, які передбачено програмою, на рівні репродуктивного відтворення; студент допускає фактичні та змістовні помилки у відповіді;

5-10 балів – відповідь на поставлені запитання неповна, поверхнева, фрагментарна, не систематизована та не обґрунтована, докази не повні; виявляє незнання елементів навчального матеріалу і спеціальної літератури; у відповіді припускається помилок під час пояснення теоретичного матеріалу;

1-4 бали – виставляється студенту, який дає неправильні, неповні відповіді на питання, або не дає їх зовсім, не знає суттєвих елементів навчального матеріалу та спеціальної літератури, припускається глибоких помилок під час відповіді, не має достатньої підготовки для виконання завдань державного екзамену загалом.

Отримані бали за завдання теоретичної частини додаються та вираховується середнє арифметичне. Максимальна кількість – 40 балів.

Практична частина (виконання та захист кваліфікаційного завдання) оцінюється за шкалою від 1 до 20 балів.

Виконане практичне завдання ситуативного спрямування має містити дві складові:

теоретичну (усне обґрунтування запропонованої методичної проблеми, методичної розробки в контексті сучасної методики навчання географії як науки: визначення цілей уроку, вибору обладнання, конкретизації етапів уроку і прийомів їх реалізації з урахуванням педагогічних, психологічних передумов навчання географії учнів середньої школи); основних теоретичних засад організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти.

практичну, яка реалізується у вигляді письмової методичної розробки плану-конспекту уроку, краєзнавчо-туристичного маршруту тощо.

17-20 балів - виставляється студенту, який всебічно, безпомилково, в логічній послідовності й ґрунтовно дає відповіді на запропоновані йому запитання, демонструє чітко володіння понятійним апаратом, засвоєння основної та додаткової літератури, вільно виконує практичні завдання, передбачені програмою державного екзамену; захист моделі навчального заняття здійснено відповідно до вимог планування, цілей, визначення методичної структури та змісту заняття з урахуванням ступеня навчання, педагогічних та психологічних особливостей учнів; заплановано використання сучасних інноваційних інформаційних та інтерактивних технологій та різноманітних засобів навчання.

13-16 балів – виставляється студенту, який виявив повні знання поставлених запитань, володіє методами виконання практичних завдань, але припускається логічній непослідовності, не може в повній мірі здійснити узагальнення або сформулювати власні оцінки щодо досліджуваних явищ та залежностей; захист моделі навчального заняття в основному здійснено методично грамотно, з урахуванням педагогічних та психологічних особливостей учнів, проте є незначні недоліки в дотриманні зазначених вимог; заплановано використання сучасних інноваційних інформаційних та інтерактивних технологій, але методика їх використання не є раціональною.

9-12 балів–отримує студент, який виявив: повні знання основного програмного матеріалу в обсязі, що є необхідним для подальшого навчання та роботи; здатність упоратися з виконанням практичних завдань, які передбачено програмою, на рівні репродуктивного відтворення; студент допускає незначні помилки при розв'язуванні задач практичного напрямку; у відповіді допускаються незначні помилки; захист моделі навчального заняття здійснено із недоліками стосовно зазначених вимог; заплановано використання наявних наочних посібників, але методика їх використання не є раціональною.

5-8 балів–завдання виконане із помилками, відповідь на поставлене запитання: не повна, поверхнева, фрагментарна, не систематизована та не обґрунтована, докази не повні; виявляє незнання елементів навчального матеріалу і спеціальної літератури; у відповіді припускається помилок під час

виконання практичного завдання»; захист моделі навчального заняття здійснено безграмотно з точки зору методики, педагогіки та психології; не передбачено використання засобів навчання та наочності.

1-4 бали –завдання виконане із грубими помилками, або не виконане взагалі. Завдання виконане із грубими помилками, або не виконане взагалі. Виставляється студенту, який дає неправильні, неповні відповіді на питання, або не дає їх зовсім, не знає суттєвих елементів навчального матеріалу і спеціальної літератури, припускається глибоких помилок під час виконання практичного завдання, не має достатньої підготовки для виконання завдань державного екзамену в цілому.

Отримані бали за завдання практичної частини сумують. Максимальна кількість балів за частину практичного спрямування з методики фаху–20 балів.

На титульному аркуші кваліфікаційного завдання зазначається його назва, прізвище, ім'я, по-батькові студента, група, факультет, рік виконання завдання.

Завдання виконується українською мовою і подається у друкованому вигляді.

У процесі презентації кваліфікаційного завдання, що моделює діяльність вчителя географії, студентам слід звернути увагу на необхідність:

- дотримання норм часу при висвітленні окремих складових завдання;
- логічного переходу від однієї частини виступу до іншої;
- доповідати у нормальному темпі мовлення;
- демонструвати фрагмент уроку;
- використання інноваційних засобів навчання географії під час розробки уроки;
- дати вичерпну відповідь на запитання і зауваження голови і членів екзаменаційної комісії державного кваліфікаційного екзамену.

7. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ

Ефективна підготовка до підсумкової атестації значною мірою залежить від напруженої самостійної роботи студента. Зокрема, необхідно:

- Дотримуватися термінів та вимог щодо виконання навчального плану, які встановлені положенням про організацію навчально-виховного процесу закладу вищої освіти.
- Звернути особливу увагу на вивчення тих дисциплін, які є складовими з відповідної спеціальності у білетах підсумкової атестації, що дозволить бути допущеним до складання державних іспитів і підвищить ймовірність надати вірні відповіді на поставлені у білеті запитання.
- Особливу увагу приділити відвідуванню оглядових лекцій та консультацій щодо підготовки до атестації, які поглиблюють та систематизують знання студентів напередодні атестації.
- Отримати для особистого користування в бібліотеці чи на кафедрі рекомендовані нижче джерела літератури (Додаток Г)
- Окрему увагу звернути на *повторення*:
  - географічної номенклатури фізичних карт світу та України, політичної карти світу, адміністративної карти України;
  - типових планів характеристик окремих фізико-географічних об'єктів, типів клімату, країн та регіонів, видів економічної діяльності, туристичних регіонів;
  - структури основних типів уроків, основних методів та форм навчальної діяльності тощо.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Загальне землезнавство і суміжні науки

1. Багров М.В. Землезнавство / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. – 463 с.
2. Вальчук-Оркуша О.М. Загальне землезнавство. Гідрологія / О.М. Вальчук-Оркуша. – Вінниця: Едельвейс, 2010. – 267 с.
3. Воловик В. М. Загальне землезнавство: практикум (літосфера, біосфера, географічна оболонка, розвиток географічної науки): навчальний посібник / В.М. Воловик. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. – 144 с.
4. Волошин І.І. Загальне землезнавство: навчальний посібник для вузів / І.І. Волошин. – Ніжин: Видавництво Ніжинського педагогічного університету імені М. Гоголя, 2002 . – 294 с.
5. Волошин І.І. Загальне землезнавство: практикум / І.І. Волошин, А.Є. Уварова. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000 . – 238 с.
6. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство: підручник / А.Г. Дзюбайло, С.С. Монастирська, М.Р. Досвідчинська. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 246 с.
7. Коротун І.М. Загальне землезнавство: навч. посібник / І.М. Коротун. – Рівне, ДІВА, 2013. – 308с.
8. Лясота О.Л. Словник термінів загального землезнавства / О.Л. Лясота, Д.Н. Плахтій. – Кам'янець-Подільський, «ПП «Медобори-2006», 2011. – 144 с.
9. Мельнійчук М.М. Загальне землезнавство: методичні рекомендації до практичних занять / М.М. Мельнійчук, Ю.В. Білецький. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – 112 с.
10. Мольчак Я.О. Загальне землезнавство/Я.О. Мольчак, Л.В. Ільїн. Луцьк:«Вежа», 2015. –232 с.
11. Научно-учебный музей землеведения МГУ имени Ломоносова. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mes.msu.ru/>
12. Олійник Я.Б. Загальне землезнавство / Я.Б. Олійник, Р.Л. Федорищак, П.Г. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 247 с.
13. Рельєф України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.В. Стецюка. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 688 с.
14. Савчук, Р.І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства: практикум / Р. І. Савчук. – Суми: Університетська книга, 2015. – 184 с.
15. Топчієв О.Г. Предметна область географії та її сучасні трансформації / О.Г. Топчієв // Укр. геогр. журн. – 2016. – №1. – С. 64-69.

Геологія

1. Вовк В.М. Геологічний словник: для студентів вищих навчальних закладів / В.М. Вовк. Видання друге, перероб. та доп. - Харків: Мачулін, 2019. - 444 с. – 255 с.
2. Свинко І.М. Геологія: Підручник / І. М. Свинко, М. Я. Сивий. - К.: Либідь, 2003. – 480 с.

Картографія з основами топографії

1. Божок А.П., Молочко А.М., Остроух В.І. Картографія: Підручник. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. - 271с.
2. Загородній В.В., Матусевич К.М. Основи топографії. – К.: Рад. школа, 1997.– 133с.
3. Земледух Р.М. Картографія з основами топографії. – К.: Вища школа, 1993. – 456с.
4. Картография с основами топографии /Под ред. Г.Ю. Грюнберга. – М.: Просвещение, 1991. – 368с.
5. Лозинський В.В. Топографічний практикум. – Львів: В.Ц. ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 100с.
6. Салищев К.А. Картография. – М.: Высш. школа, 1982. – 272с.

Географія материків і океанів

1. Барановська О. В. Фізична географія материків і океанів: навч. посіб. для студентів ВНЗ: [у 2 ч.]. — Н. : Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, 2013. — 306 с. — .
2. Костів Л. Я. Фізична географія материків і океанів. Африка : навч.-метод. посібник. — Л. : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. — 184 с.
3. Марисова І.В. Біогеографія. Регіональний аспект: Навч. посібник. – 2- ге вид., перероб. і доп. – Суми:ВТД «Університетська книга», 2005. – 128 с.
4. Мельничук В. П., Мельничук Л. В. Практикум з фізичної географії материків та океанів. – УжНУ: «Говерла», 2008. - 60 с.
5. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник: у 2- х т. Т.2. Європа. Київ, 2017. - 540 с.
6. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник у 2-х т. Т.1 Азія. Київ, 2017. - 643 с.

Фізична географія України

1. Багрова Л.А., Боков В.А., Багров Н.В. Географія Крима. - К: Лыбидь, 2001.
2. Гавриленко О.П. Екогеографія України. - К.: Знання, 2008.
3. Географічна енциклопедія України. – Т.1-3. – К.:Укр.. енциклопедія, 1989-1993.
4. Методологічні засади географії: підручник/О.Г.Топчієв, Д.С.Мальчикова, І.О.Пилипенко, В.В.Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020.
5. Міхелі С.В. Основи Ландшафтознавства. - Київ-Камянець-Подільський: Абетка-Нова, 2002.
6. Національний атлас України. Головний редактор Руденко Л.Г. – К: ДНВП «Картографія», 2007.
7. Природа Украинской ССР. Почвы, - К.: Наукова думка, 1986
8. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые. – К.: Наукова думка, 1986.
9. Природа Украинской ССР. Животный мир, - К.: Наукова думка, 1985.
10. Природа Украинской ССР. Животный мир. – К.: Наукова думка, 1984.
11. Природа Украинской ССР. Ландшафты.- К.: Наукова думка, 1985.

12. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды, - К.: Наукова думка, 1987.
13. Природа Украинской ССР. Растительный мир, - К.: Наукова думка, 1985.
14. Національний атлас України [електронна версія]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/atlas/>
15. http://uk.wikipedia.org/wiki/Фізична_географія_України
16. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Геологічна+будова
17. <http://ukr-tur.narod.ru/fisgeo/fisukr/relefgeol/relgeolukr.htm>
18. http://moyaukraina.io.ua/s108585/korisni_kopalini_ukraeni
19. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Корисні+копалини+України
20. [http://www.franko.lviv.ua/faculty/geology/phis_geo/fourman/E-books-FVV/Interactive books/Meteorology](http://www.franko.lviv.ua/faculty/geology/phis_geo/fourman/E-books-FVV/Interactive%20books/Meteorology)
21. http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=12396&id_book=12389&id_parent=12398
22. <http://www.geograf.com.ua/>
23. https://geoknigi.com/book_view.php?id=456
24. <http://nature.land.kiev.ua/?chapter=2>
25. <https://vidsebe.media/read/istorii/34079/6-cikavih-faktiv-pro-azovske-more-dovsesvitnogo-dnya-okeaniv>

Економічна і соціальна географія України

1. Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. Навчальний посібник. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018 р. – 376 с.
2. ГУС у Кіровоградській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kirstat.kw.ukrtel.net/>
3. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Заставецька О.В., Заставецький Б.І. Географія населення України. Навчальний посібник. – Тернопіль – 2003. – 149 с.
5. Методологічні засади географії: підручник/О.Г.Топчієв, Д.С.Мальчикова, І.О.Пилипенко, В.В.Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020.
6. Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
7. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – Київ: Знання, 1998. – 416 с.
8. Соціальна географія: підруч. / за ред. Л.Немець та К.Мезенцева. – Київ: Фенікс, 2019. – 304 с.
9. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник. / За ред. О.І. Шаблія – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
10. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / за редакцією Г.В.Балабанова, В.П.Нагірної, О.М.Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404 с.

Регіональна економічна і соціальна географія

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : Навчальний посібник / В. В. Безуглий. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 704 с.
2. Безуглий В. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : Навчальний посібник / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. – 2-ге вид., доп., перероб. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 688 с.
3. Воронин В. П. Мировое хозяйство и экономика стран мира: Учебное пособие для вузов / Воронин В. П., Кондакова Г. В., Подмолодина И. Н. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 240 с.
4. Всесвітня організація з охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.who.org>
5. Географія світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.geo-tur.narod.ru
6. Економіка зарубіжних країн : Навчальний посібник для вузів / А. П. Голиков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 463 с.
7. Економіка зарубіжних країн : Навчальний посібник для вузів / В. В. Ковалевський, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, А. А. Наумчик; за ред. В. М. Осипова. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 543 с.
8. Конференція ООН з торгівлі і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>
9. Країни світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.allcountries.org.ua
10. Країни світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.strani.ru
11. Країни світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.world-countries.org.ua
12. Міжнародна організація з міграції (МОМ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.org>
13. Міжнародна організація праці (МОП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org>
14. Общественная география современного мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://files.schoolcollektion.edu.ru/dlrstore/00000c51-1000-4ddd-517d-3600483aebf5/index.htm>
15. Організація об'єднаних націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>
16. Основні огляди і доповіді ООН в економічній і соціальній сферах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/esa/surveus.htm>
17. Офіційний сайт FAO (статистика з сільського господарства – Food and Agricultural Organization of the United Nations). Режим доступу: www.fao.org
18. Офіційний сайт OICA (International Organization of Motor Vehicle Manufacturers) – статистика з машинобудування. Режим доступу: www.oica.net
19. Офіційний сайт Австралійського статистичного бюро. Режим доступу: www.abs.gov.au
20. Офіційний сайт Всесвітньої організації World Steel Association (статистика з чорної металургії). Режим доступу: www.worldsteel.org

21. Офіційний сайт Комісії ООН з промислового розвитку ЮНІДО. Режим доступу: www.unido.org
22. Офіційний сайт компанії CNN. Режим доступу: www.money.cnn.com
23. Офіційний сайт консалтингової компанії «Влант» (статистика по світовому господарству). Режим доступу: <http://www.vlant-consult.ru/projects/materials/>
24. Офіційний сайт корпорації British Petroleum (статистика з енергетики – Statistical Review of World Energy). Режим доступу: www.bp.com
25. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development). Режим доступу: www.oecd.org
26. Офіційний сайт Світового банку. Режим доступу: www.worldbank.org
27. Офіційний сайт Світової Торгівельної Організації. Режим доступу: www.wto.org
28. Офіційний сайт ЦРУ США (статистика за країнами World Factbook). Режим доступу: www.cia.gov
29. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН: <http://www.fao.org>
30. Проект «Всемирная география»: <http://worldgeo.ru/>
31. Сайт регіональної статистики. Режим доступу: www.world-gazetteer.com
32. Світова книга фактів ЦРУ США: <http://www.cia.gov/librari/publications/the-world-factbook/>
33. Світовий банк: <http://www.worldbank.org>
34. World Urbanization Prospects: <http://esa.un.org/unpd/wup/>

Географія туризму, туристичне країнознавство та суміжні науки

1. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : Навчальний посібник. / – О. О. Бейдик. – 2-ге видання, доп. і перероб. - К.: Альтерпрес, 2010. – 404 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. - К.: Київ, ун-т, 2001. - 395с.
3. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київ, унт», 2001. – 298 с.
4. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії // О. О. Бейдик– К. : «Палитра», 1997. – 130 с.
5. Визгалов Д. В. Брендинг города / Д. В. Визгалов. – М.: Фонд «Институт экономики города», 2011. – 160 с.
6. Вишневіська О. О. Туристичне країнознавство : підручник / О. О. Вишневіська, А.Ю. Парфіненко, В. І. Сідоров. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 594 с.
7. Воскресенский В. Ю. Международный туризм / В. Ю. Воскресенский. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 255 с.
8. География туризма: учебник / кол. авторов; под ред. А. Ю. Александровой. – 3-е изд., испр. и доп.. – Кнорус М., 2010. – 592 с.
9. Голиков А. П. Мировое хозяйство. Отраслевая структура, география, современные тенденции : учебное пособие / А. П. Голиков, Н. А. Казакова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2002. – 112 с.
10. Зорин И. В. Энциклопедия туризма: справочник / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 368 с.

11. Кузик С. П. Географія туризму: навчальний посібник / С. П. Кузик. – К.: Знання, 2011. – 271 с.
12. Кукурудза М.М. Менеджмент національних парків: Навч. посіб. - Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. -127с.
13. Кусков А. С. Рекреационная география : учебно-методический комплекс / А.С. , Кусков, В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – М. : МПСИ, Флинта, 2005. – 496 с.
14. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
15. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг: Геопросторові аспекти. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К.: Альтерпрес, 2003.
16. Мальська М. Я., Худо В. В. Менеджмент туризму. Вступ до спеціальності: Навч. посіб. — Л.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002.
17. Мальська М. Я., Худо В. В. Туристичний бізнес; теорія і практика: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 424с.
18. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг: [підручник] / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
19. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика / М. П. Мальська, В.В. Худо. - 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
20. Мальська М. Я., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2004.
21. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посібник / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
22. Немець Л. М. Туристсько-рекреаційні ресурси світу : навчально-методичний посібник / Л. М. Немець, Г. О. Кулешова, А. В. Соколенко. – Х., ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 102 с.
23. Панкрухин А. П. Маркетинг території / А. П. Панкрухин– СПб. : Питер, 2006. – 416 с.
24. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство: навчальний посібник для ВНЗ (рек. МОН України) / А. Ю. Парфіненко. Х. : Бурун Книга, 2009. – 288 с.
25. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2008. – 408 с.
26. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль. – Ніжин: Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.
27. Стафійчук В. І. Рекреологія: навч. посібник / В. І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
28. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: навч. посіб. / В. І. Стафійчук, О. Ю. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2009. – 427 с.
29. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації / за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. – Х. : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 315 с.
30. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму: навчальний посібник / за ред. О.О. Любіцевої. – К. : Альтерпрес, 2008. – 436 с.

31. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

Методика навчання географії

1. Дидактика географії: монографія (електронна версія) / В. М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К. : Ніка-Центр, 2013. – CD, ISBN 978-966-521-619-3. – 570 с
2. Загальна методика навчання географії : підручник [з грифом МОНМС України] / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. – К. : ДНВП "Картографія", 2012. – 512 с.
3. Коберник С. Методика навчання географії в школі: Навчально-методичний посібник. – К.: Стафед-2, 2000. – С.7-11.
4. Коберник С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. / С.Г. Коберник., Р.Р. Коваленко., О.Я. Скуратович.; за ред. С.Г. Коберніка. – К. : Навч. книга, 2005. – 319 с.
5. Корнєєв В.П. Технології в навчанні географії / В.П. Корнєєв. – Х.: Основа, 2004. – 112 с.
6. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник (Рекомендовано МОН України як понятійно-термінологічний словник для вищих навчальних закладів (протокол засідання комісії з географії НМР МОН України від 10 червня 2014 р.)) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2014. – 352 с.
7. Самойленко В. М. Дидактика географії : Монографія / В. М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 586 с.
8. Самойленко В.М. Викладання дидактики географії : Навчальний посібник / В.М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К.: ДП "Прінт Сервіс", 2016. – 240 с.
9. Самойленко В.М. Дефініції дидактики географії : Понятійно-термінологічний словник (електронна версія) / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2013. – CD (214 Мб), ISBN 978-966-521-349-9. – 334 с.
10. Самойленко В.М. Методика навчання географії : Навчальний посібник-практикум / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, Т.С. Япринець. – Полтава: ПП Шевченко, 2014. – 190 с.
11. Самойленко В.М. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України, електронна версія) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2015. – 352 с. – Електронний ресурс / Спосіб доступу: <http://www.geo.univ.kiev.ua/images/samojlenko.pdf>
12. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. - К.: Картографія, 2012. - 512 с.

Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи в закладах освіти

1. Костиця М.Ю., Обозний В.В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. – К.: Вища школа, 1995. – 224с.
2. Костиця М.Ю., Обозний В.В. Шкільна краєзнавчо-туристська робота. – К.; Вища школа, 1995.

3. Краєвєдєнє: Пособіє длє учитєлє / Под ред. А.В.Даринського. – М.: Просвєщєнє, 1987. – 158с.
4. Крачило М.П. Краєзнєвствє і туризм. – К.: Вищє шкєлє, 1994. – 191с.
5. Туризм в Укрєїні: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Курс лекцій «Краєзнєвчє тє туристичнє рєбєтє»: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/268/1/kraezn%20rob.pdf>
7. Краєзнєвчє рєбєтє в шкєлї: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/kraeznavstvo_i_turizm/kraeznavcha_robota_v_shkoli/63-1-0-817

Інформєційні ресурси

1. Гєлєсєук С. С. Основні напрєми рєзвитку туристичного ринку Франції [Електронний ресурс]. / С. С. Гєлєсєук. – Рєжим дєстєпу: http://tourlib.net/statti_ukr/galasjuk3.htm
2. Горный Н. Главные достопримечательности Венеции [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_tourism/venecia.htm
3. Доан П. В. Достопримечательности Испании [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє: http://tourlib.net/statti_otdyh/spain.htm
4. Зєвєєлєвє О. Сєфєри в Бєтсвєнє [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє: http://tourlib.net/statti_tourism/zavjalova.htm
5. Интересные города Восточной Европы [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_tourism/east-europe.htm
6. Исєєв В. Кєрнєвєлє Брєзили [Электронный ресурс] / В. Исєєв. – Рєжим дєстєпє: http://tourlib.net/statti_tourism/karnavaly-brazilii.htm
7. Лєнскєє Ю. Лєтнєє фєстивєлє в Єврєпє [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_otdyh/festival-europe.htm
8. Лєгинєв О. Мєчу Пикчу – удивитєльнєє гєрєд дрєвнєх инкєв [Электронный ресурс] / О. Лєгинєв. – Рєжим дєстєпє: http://tourlib.net/statti_tourism/machupikchu.htm
9. Лєгинєв О. Тєєнє и прєклєтєє острєвє Пєсхи [Электронный ресурс] / О. Лєгинєв. – Рєжим дєстєпє: http://tourlib.net/statti_tourism/loginov.htm
10. Мєрцєвє Л. Экзєтєчєскєє сєфєри в ЮєР [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_tourism/marceva.htm
11. Мєлчєнєв А. Осєбєннєстєє отдыхє в Єгиптє [Электронный ресурс]. – рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_otdyh/egypt3.htm
12. Мєлчєнєв А. Сєйшєльскєє острєвє [Электронный ресурс]. – Рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_tourism/sejshely.htm
13. Мухє-Шєєк Є. Нєєцїкєвїшє мїстє Єврєпє [Електронний ресурс]. – Рєжим дєстєпє : http://tourlib.net/statti_ukr/evropa.htm
14. Офіційний сайт Всєсвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Рєжим дєстєпє : <http://www2.unwto.org/>
15. Офіційний сайт світової спєдщинє ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Рєжим дєстєпє : <http://whc.unesco.org>
16. Пєрєбїєє Х. Привїт із Мєксикє! [Електронний ресурс] / Х. Пєрєбїєє. – Рєжим дєстєпє: http://tourlib.net/statti_ukr/parubij3.htm

17. Пилипенко Г. Гаїті: чорна перлина Карибів [Електронний ресурс] / Г. Пилипенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pylypenko.htm
18. Пилипенко Г. Путешествие в Южную Америку [Электронный ресурс] / Г. Пилипенко. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_otdyh/amerika.htm
19. Природные чудеса Африки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.globalvoicesonline.org/2012/12/05/20270/>
20. Савула М. Середньовічні замки Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/zamky-evropy.htm
21. Сандовенко И. В. Туризм в США [Електронний ресурс] / И. В. Сандовенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_otdyh/usa.htm
22. Сандовенко И. В. Чудо света – национальный парк Йеллоустоун [Электронный ресурс] / И. В. Сандовенко. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/yellowstone.htm
23. Токтасынова А. М. Туризм в Испании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_otdyh/espania.htm

ДОДАТКИ

Додаток А

Географічна номенклатури

ОСТРОВИ

Азорські острови
 Алеутські
 Багамські
 Балеарські
 Баффінова Земля
 Бермудські
 Велика Британія
 Великі Антильські
 Великі Зондські
 Вогняна Земля
 Врангеля
 Гавайські
 Гаїті
 Гренландія
 Земля Франца Йосифа
 Ірландія
 Ісландія
 Калімантан
 Канадський архіпелаг
 Кіпр
 Корсика
 Кріт
 Кріт
 Куба
 Курильські
 Кюсю
 Мадагаскар
 Малі Антильські
 Малі Зондські
 Мальта
 Нова Гвінея
 Нова Зеландія
 Нова Земля
 Новосибірські
 Ньюфаундленд
 Оркнейські
 Північна Земля
 Сардинія
 Сахалін
 Сицилія

Фолклендські
 (Мальвінські)
 Хоккайдо
 Хонсю
 Шетландські
 Шпіцберген
 Шрі-Ланка
 Ява
 Ямайка
 Японські

ПІВОСТРОВИ

Аляска
 Антарктичний
 Апеннінський
 Аравійський
 Арнем-Ленд
 Балканський
 Індокитай
 Індостан
 Каліфорнія
 Камчатка
 Кейп-Йорк
 Кольський
 Корея
 Кримський
 Лабрадор
 Мала Азія
 Малакка
 Піренейський
 Скандинавський
 Сомалі
 Таймир
 Флорида
 Чукотський
 Юкатан

ГОРИ

Альпи
 Анди
 Апенніни

Дежньова
 Ель-Аб'яд
 Йорк
 Кабу-Бранку
 Мар'ято
 Мерчисон
 Нордкін
 Паріньяс
 Піай
 Південний
 Південно-Східний
 Принца Уельського
 Рас-Енгела
 Рас-Хафун
 Рока
 Сент-Чарльз
 Стіп-Пойнт
 Фроуерд
 Челюскін

ПУСТЕЛІ

Атакама Велика Піщана
 Вікторія Гобі
 Калахарі
 Каракуми
 Кизилкум
 Наміб
 Руб-ель-Халі
 Сахара
 Такла-Макан

ВЕРШИНИ, ВУЛКАНИ

Аконкагуа
 Везувій
 Гекла
 Говерла
 Еверест
 Ельбрус
 Кенія
 Кіліманджаро

Сікоку
Сокотра
Сулавесі
Суматра
Тайвань
Тасманія
Фарерські
Філіппінські

Аппалачі
МИСИ
Агульяс
Альмаді
Байрон
Барроу
Галлінас
Голковий
Горн

Ключевська сопка
Косцюшко
Кракатау
Мак-Кінлі
Монблан

ПЛОСКОГІР'Я, НАГІР'Я, РІВНИНИ, НИЗОВИНИ

Амазонська низовина
Бразильське плоскогір'я
Великий вододільний хребет
Гвіанське плоскогір'я
Ефіопське нагір'я
Західноавстралійське плоскогір'я
Західносибірська рівнина
Індо-Гангська низовина
Іранське нагір'я
Китайська рівнина
Ла-Платська низовина
Месопотамська низовина
Середньосибірське плоскогір'я
Східноафриканське плоскогір'я
Східноєвропейська рівнина
Плоскогір'я Декан
Примексиканська низовина
Центральна низовина

РІЧКИ

Амазонка
Амудар'я
Амур
Брахмапутра
Волга
Ганг
Дарлінг
Дніпро
Дунай
Ельба
Євфрат
Єнісей

Сирдар'я
Тигр
Урал
Хуанхе
Юкон
Янцзи

МОРЯ

Адріатичне
Азовське
Андаманське
Аравійське
Аральське

Південнокитайське
Північне
Саргасове
Середземне
Східнокитайське
Східносибірське
Уеддела
Червоне
Чорне
Чукотське
Японське

ЗАТОКИ

Аляска
Бенгальська
Біскайська
Ботнічна
Велика Австралійська
Гвінейська
Гудзонова
Карпентарія
Мексиканська
Перська
Ризька
Фінська

ПРОТОКИ

Баб-ель-Мандебська
Берінгова
Босфор
Гібралтарська
Дарданелли

Замбезі
Інд
Колима
Конго
Лена
Маккензі
Меконг
Міссісіпі
Міссурі
Муррей
Нігер
Ніл
Об
Оранжева
Оріноко
Парана
Ріо-Гранде
Святого Лаврентія

Балтійське
Баренцове
Баффіна
Берингове
Біле
Бофорта
Гренландське
Егейське
Жовтень Східно-
Китайське
Карибське
Карське
Каспійське
Коралове
Мармурове
Мертве
Море Лаптевих
Норвезьке
Охотське

Дрейка
Карські Ворота
Ла-Манш
Магеланова
Малакська
Мозамбіцька
Па-де-Кале
Скагеррак
Татарська

КАНАЛИ

Панамський
Суецький

ОЗЕРА

Байкал
Балхаш
Ван
Великі озера
Вел. Невільниче
Вел. Солоне
Верхне
Вікторія
Гурон
Ейр
Ері
Іссик-Куль
Ладозьке
Лобнор
Маракайбо
Мертве
Мічіган
Ньяса
Онезьке
Онтаріо
Танганьїка
Тітікака

Туз
Чад

ТЕЧІЇ

Антарктична циркумполярна
Бенгальська
Бразильська
Гольфстрім
Західних вітрів
Канарська
Куросіо
Мусонна
Перуанська
Південна Пасатна
Північна Пасатна
Північно-Атлантична
Сомалійська
Східноавстралійська

Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання практичної частини екзамену

Критерії оцінювання	Розподіл балів			
	15-20 балів	10-14 балів	5-9 балів	0-4 бали
Методична грамотність	Захист моделі навчального заняття здійснено відповідно вимог планування, цілей, визначення методичної структури та змісту заняття з урахуванням ступеня навчання, вікових психолого-педагогічних особливостей учнів та у відповідності до всіх методичних вимог	Захист моделі навчального заняття в основному здійснено методично грамотно, з урахуванням вікових психолого-педагогічних особливостей учнів, проте є незначні недоліки в дотриманні зазначених вимог	Захист моделі навчального заняття здійснено із недоліками в дотриманні зазначених вимог	Захист моделі навчального заняття здійснено безграмотно з точки зору методики викладання географії, педагогіки та психології
Точність виконання завдання	Цілі і зміст заняття повністю відповідають поставленому завданню	Цілі і зміст заняття в основному відповідають поставленому завданню	Цілі і зміст заняття в основному відповідають поставленому завданню, але є суттєві недоліки	Цілі і зміст запропонованого заняття не відповідають поставленому завданню
Коректність використання наочності (в тому числі ТЗН)	Заплановано використання технічних та інших засобів навчання	Заплановано використання ТЗН та інших засобів навчання, але методика їх використання не є раціональною	Заплановано використання наочних посібників, але методика їх використання не є раціональною	Не передбачено використання ТЗН та наочності
Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент спонтанно і правильно реагує на запитання екзаменатора. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень, вільно і коректно користується методичною термінологією.	Студент адекватно реагує на запитання екзаменатора, однак недостатньо впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень. Студент в основному правильно використовує методичну термінологію.	Студент не зовсім адекватно реагує на Запитання екзаменатора, відчуває труднощі в обґрунтуванні власних методичних рішень, припускається значної кількості термінологічних помилок.	Студент не здатен правильно реагувати на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень, майже не користується методичною термінологією.

Таблиця переведення
шкали «СЗБ» в 100-бальну шкалу

Середньо-зважений бал	Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
5,0	100	A	Відмінно
4,96-4,99	99		
4,93-4,95	98		
4,89-4,92	97		
4,86-4,88	95		
4,83-4,85	94		
4,81-4,82	93		
4,79-4,80	92		
4,77-4,78	91		
4,75-4,76	90		
4,71-4,74	89		
4,66-4,70	88	B	Добре
4,60-4,65	87		
4,50-4,59	86		
4,40-4,49	85		
4,35-4,39	84		
4,30-4,34	83		
4,27-4,29	82		
4,24-4,26	81		
4,20-4,23	80		
4,15-4,19	79		
4,10-4,14	78		
4,05-4,09	77	C	Задовільно
4,00-4,04	76		
3,95-3,99	75		
3,91-3,94	75		
3,86-3,90	74		
3,81-3,85	73		
3,76-3,80	72		
3,71-3,75	71		
3,56-3,70	70		
3,51-3,55	69		
3,46-3,50	68		
3,41-3,45	67		
3,36-3,40	66		
3,31-3,35	65		
3,21-3,30	64		
3,16-3,20	63	E	
3,11-3,15	62		
3,06-3,10	61		
3,00-3,05	60		

Середньо-зважений бал	Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
2,97-2,99	59	FX	Незадовільно
2,94-2,96	56		
2,90-2,93	53		
2,85-2,89	50		
2,80-2,84	47		
2,75-2,79	45		
2,70-2,74	43		
2,65-2,69	41		
2,60-2,64	39		
2,55-2,59	37		
2,51-2,54	35		
2,48-2,50	34	F	
2,45-2,47	30		
2,40-2,44	26		
2,35-2,39	22		
2,30-2,34	18		
2,25-2,29	15		
2,20-2,24	12		
2,15-2,19	9		
2,10-2,14	6		
2,05-2,09	3		
2,00-2,04	0		

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
(у формі державного кваліфікаційного екзамену)

СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ
СПРАВИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ, ВИГОТОВНИКІВ І
РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ
ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.

Підписано до друку _____ Формат 60x90/16.Папір офсет.
Друк різнограф. Ум.др.арк. 1,65 Тираж 100 Зам. № _____

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ

Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.(0522) 24-59-84.
Факс (0522) 248544.
E-mail: mails@kspu.kr.ua